જૈન તત્વજ્ઞાન તથા આચારને
સુંદર સરલ શૈલીએ રજૂ કરતી

જૈન શિક્ષાવલી

પ્રથમ શ્રેણીનાં ૧૨ પુસ્તકો

૧ જીવનનું ધ્યેય
૨ પરમપદના સાધનો
૩ ઇષ્ટદેવની ઉપાસના
૪ સદ્‌ગુરુસેવા
૫ આદર્શ ગૃહસ્થ
૬ આદર્શ સાધુ
૭ નિયમો શા માટે?
૮ તપની મહત્તા
૯ મંત્રસાધન
૧૦ યોગાભ્યાસ
૧૧ વિશ્વશાંતિ
૧૨ સફલતાના સૂત્રો

શ્રેણીનું મૂલ્ય રૂ. ૯-૦૦ પોસ્ટેજ ૧-૦૦ અલગ
માત્ર ગણતરીની નકલો જ બાકી રહી છે, માટે તમારી નકલ આજે જ મેળવી લો તથા હવે પછી પ્રગટ થનારી બીજી શ્રેણીના ગ્રાહક બનો

નોંધ—બારમા નિબંધને છેડે આખી શ્રેણીનું શુદ્ધિપત્રક આપ્યું છે, તે પ્રમાણે સુધારો કરી પુસ્તકોનો ઉપયોગ કરવા વિનંતિ છે

જૈન શિક્ષાવલી ગ્રુપ ચોથું

સદ્ગુરુ-સેવા

લેખક
સાહિત્યવારિધિ શતાવધાની પંડિત
શ્રી ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ

પ્રકાશક
જૈન સાહિત્ય-પ્રકાશન-મંદિર
મુંબઈ-૯.

મૂલ્ય પચાસ નયા પૈસા

પ્રકાશક
નરેન્દ્રકુમાર ડી. શાહ
વ્યવસ્થાપક જૈન સાહિત્ય-પ્રકાશન-મંદિર
સધાભાઈ ગુણપત બીલ્ડીંગ,
ચીંચ બંદર, મુંબઈ-૯.

પહેલી વાર ૨૦૦૦
સં ૨૦૧૫, સને ૧૯૫૯

મુદ્રક –
મણિલાલ છગનલાલ શાહ
નવપ્રભાત પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ,
ઘીકાંટા રોડ, અમદાવાદ

પ્રકાશકનુ નિવેદન

જૈન મહર્ષિઓએ જીવનની સુધારણા માટે જે તત્ત્વજ્ઞાન ઉપદેશ્યું છે તથા જે આચારની પ્રરૂપણા કરી છે, તે સહુ સરલતાથી સમજી શકે તે માટે જૈન શિક્ષાવલીની યોજના હાથ ધરવામા આવી છે હાલ તેમા બાર પુસ્તકો પ્રકટ કરવામા આવે છે, પરંતુ સંયોગો વધારે સાનુકૂળ દેખાશે તો તેમા બીજા પુસ્તકો પણ પ્રકટ કરવામાં આવશે

આ પુસ્તકો દીર્ઘ ચિંતન-મનનના પરિણામે સુંદર શૈલિમા લખાયેલા છે એટલે તે સહુને પસદ પડશે એમા શકા નથી.

જૈન શિક્ષાવલીની યોજના સાકાર બની તેમા અનેક મુનિરાજો, સસ્થાઓ અને ગૃહસ્થોનો સહકાર નિમિત્તભૂત છે ખાસ કરીને પ. પૂ. આ મહારાજશ્રી વિજયલક્ષ્મણસૂરીશ્વરજી, તેમના વિદ્વાન્ શિષ્ય રત્ન મુનિરાજશ્રી કીર્તિવિજયજી, પ પૂ આ મહારાજશ્રી વિજયપ્રેમ સૂરીશ્વરજીનાં શિષ્યરત્નો પૂ. પ મહારાજ શ્રીભદ્રકરવિજયજી, પૂ મુ શ્રી ભાનુવિજયજી, તથા પૂ. મુ શ્રી કુદકુદવિજયજી તેમજ પ પૂ. આ. મહારાજશ્રી વિજયજબૂસૂરીશ્વરજી તેમના શિષ્યરત્ન મુ શ્રી રૈવતવિજયજી અને પ. પૂ આ મહારાજશ્રી વિજયઅમૃતસૂરીશ્વરજીના વિદ્વાન્ શિષ્યરત્ન પૂ. પ મ. શ્રી ધુરંધરવિજયજી તથા પ પૂ આ મહારાજશ્રી વિજયવર્ધમસૂરિજીના શિષ્યરત્ન મુનિશ્રી યશોવિજયજી વગેરેએ આ યોજનાને સત્કારી તેને વેગ આપવામા કિંમતી સહાય આપી છે, તે માટે તેમનો ખાસ આભાર માનીએ છીએ. ઉપરાંત શેઠ માણેકલાલ ચુનીલાલ, શેઠ ચદુલાલ વર્ધમાન, શેઠ ચતુરભાઈ નગીનદાસ (ખેડગામવાળા), શ્રીમાન બી. કે શાહ, યોગી શ્રી ઉમેશચદ્રજી, શ્રી નાગકુમાર મકાતી તથા જૈનધાર્મિક શિક્ષણસઘ-મુંબઈના કાર્યવાહકો શ્રી પ્રાણજીવન હ. ગાંધી વગેરેએ આ કાર્યમાં સહકાર આપી અમને ઉત્સાહિત કર્યા છે, તે માટે તેમનો પણ આભાર માનીએ છીએ આ પુસ્તકોમાં વિજ્ઞાપન આપનાર દરેક સસ્થાઓના પણ અમે આભારી છીએ

પ્રકાશક.

વિષયાનુક્રમ

૧ ગુરુ વિના ધર્મ જાણી શકાતો નથી
૨ શ્રેષ્ઠિપુત્ર કમલની વાર્તા
૩ ગુરુનું સ્થાન
૪ ગુરુએ આપેલુ જ્ઞાન સાચુ બાકી બધુ કાચું
૫ સિદ્ધ નાગાર્જુનનો પ્રબંધ
૬ ગુરુના ગુણદોષ તપાસવાની જરૂર
૭ અસદ્‌ગુરુ કે અયોગ્ય ગુરુના લક્ષણો
૮ સદ્‌ગુરુના લક્ષણો
૯ વિનયની મહત્તા
૧૦ વિનયનું સામાન્ય સ્વરૂપ
૧૧ વંદનવિધિ
૧૨ તેત્રીશ આશાતના
૧૩ વૈયાવૃત્ત્ય
૧૪ બહુમાન
૧૫ અનિહ્નવતા
૧૬ ગૃહસ્થોનું કર્તવ્ય

॥ ॐ ह्रीं अर्हं नमः ॥

સદ્‌ગુરુ-સેવા

૧-ગુરુ વિના ધર્મ જાણી શકાતો નથી.

ધર્મ એ ઉત્કૃષ્ટ મગલ છે અને તેના યથાર્થ આરા ધન વડે મુક્તિ, મોક્ષ કે પરમપદની પ્રાપ્તિ કરી શકાય છે, એ આપણે પૂર્વ નિબધોમા જોઈ ગયા છીએ, પરતુ આ ધર્મ ગુરુની સહાય વિના જાણી શકાતો નથી કહ્યું છે કે—

विना गुरुभ्यो गुणनीरधिभ्यो,
जानाति धर्मं न विचक्षणोऽपि ।
विना प्रदीपं शुभलोचनोऽपि,
निरीक्षते क्वुत्र पदार्थसार्थम् ? ॥

'મનુષ્ય ગમે તેવો વ્યવહારકુશલ કે વિચક્ષણ હોય તો પણ ગુણના સમુદ્રરૂપ ગુરુની સહાય વિના ધર્મને જાણી શકતો નથી સુદર આખવાળો હોવા છતાં કોઈ મનુષ્ય દીવાની સહાય વિના પદાર્થસમૂહને કયા જોઈ શકે છે?'

સત કવિઓએ પણ ગુરુ સબધી આવોજ અભિ પ્રાય ઉચ્ચાર્યો છે તેઓ કહે છે

ગુરુ દીવો ગુરુ દેવતા, ગુરુ વિણુ ઘોર અધાર
જે ગુરુ વાણી વેગળા, રવડયા તે સસાર.

'ગુરુ એ સાચો દીવો છે કે જે જગતના બધા પદાર્થોને બતાવે છે ગુરુ એ જ્યોતિર્મય દેવતા છે કે જે દિવ્યતાનું દાન કરી શકે છે જો આ જગતમા ગુરુ ન હોય તો સર્વત્ર ઘોર અધકાર વ્યાપી રહે, અર્થાત્ કોઈને કોઈ પ્રકારનું જ્ઞાન થાય નહિ જે મનુષ્યો ગુરુસમીપે જઈ તેમનો ઉપદેશ સાભળતા નથી, તેઓ કઈ પણ ધર્મ પામી શકતા નથી, એટલે તેઓ ચારગતિ અને ચોરાશી લાખ જીવયોનિરૂપ સસારમા પરિભ્રમણ કરતા જ રહે છે'

ગુરુ, ગમે તેવા મૂઢ, મિથ્યાભિમાની કે અપલક્ષણથી ભરેલા મનુષ્યની સાન ઠેકાણે લાવી દે છે અને તેને ધર્મનો માર્ગ બતાવી તેનુ કલ્યાણ કરે છે શ્રેષ્ઠિપુત્ર કમલની વાર્તા આ વસ્તુની વિશેષ પ્રતીતિ કરાવશે.

૨–શ્રેષ્ઠિપુત્ર કમલની વાર્તા.

નામ તેવા ગુણ બહુ થોડામા હોય છે, પણ ધનપાળ શેઠ તો નામ તેવા ગુણવાળા જ હતા તેમને ત્યા પુષ્કળ ધન હતુ અને તેઓ પાચ જણમા સારી રીતે પૂછાતા હતા રાજદરબારે પણ તેમને સારી રીતે માન મળતુ હતુ

તેમને સાત ખોટનો એક પુત્ર હતો, તેનુ નામ કમલ આ પુત્રને શિક્ષણ આપવા માટે ધનપાળ શેઠે ખાસ શિક્ષકો રોકયા હતા તેઓ એને જૂદી જૂદી વિદ્યા તથા કલાઓનુ શિક્ષણ આપતા હતા કમલને તેમા રસ આવતો હતો, પણ ધર્મની વાત આવે તો બિલકુલ ગમતી નહિ એ વખતે તે બગાસા ખાવા માડતો કે થોડા ઝોકા ખાઈને ઉઠી જતો

ધનપાળ શેઠ જાણતા હતા કે સર્વ કળામા શિરોમણિ ધર્મકલા છે, એટલે તેનુ જ્ઞાન આપવા તેઓ વિવિધ ઉપાય અજમાવતા, પણ તેમાનો કોઈ ઉપાય સફળ થયો નહિ પરિણામે કમલ ભણીગણીને હોશિયાર થયો, વ્યવહારમા કુશળ નીવડ્યો, પણ ધાર્મિક જ્ઞાનથી વચિત રહ્યો

એક વાર નગરની પાસે આવેલા રમણીય ઉદ્યાનમાં કોઈ સત પુરુષ પધાર્યા તેમનો ઉપદેશ સાભળ્યા પછી ધનપાળ શેઠે તેમને વિનતિ કરી કે 'પૂજ્ય શ્રી! મારો પુત્ર વ્યવહારમા કુશળ છે અને વ્યાપાર-વણજમા હોશિયાર છે, પણ ધર્મથી બિલકુલ વિમુખ છે, માટે તેને ધર્મ પમાડવાની કૃપા કરો.' સત પુરુષો આવા કામ માટે તૈયાર જ હોય છે, એટલે તેમણે વિનતિનો સ્વીકાર કર્યો પછી ધનપાળ શેઠે ઘરે આવીને પુત્રને કહ્યુ કે 'આપણા નગરના ઉદ્યાનમા એક સતપુરુષ પધાર્યા છે, તેમના દર્શન-સમાગમનો લાભ બધા લે છે, માટે તું પણ લઈ આવ'

પિતાનુ વચન શિરોધાર્ય કરીને કમલ એ સત પુરુષ પાસે ગયો અને વદન કરીને સામે બેઠો, પણ મોઢુ નીચે રાખ્યુ સત પુરુષે તેને ઉપદેશ દેવો શરુ કર્યો તેમા મનુષ્યભવની દુર્લભતા કહી, ધર્મનું મગલમય સ્વરૂપ વર્ણવ્યુ અને તેનાથી થનારા લાભો જણાવ્યા પછી કમળને પૂછ્યુ કે 'હે વત્સ! તે આમાથી શુ જાણ્યુ?' ત્યારે કમળે કહ્યુ કે 'પેલી બોરડીના થડમા એક મોટુ દર છે, તેમાથી એકસો આઠ મકોડા બહાર આવ્યા અને તેટલાજ પાછા ગયા મે એની ગણતરી બરાબર કરી છે'

આ સાભળી સત પુરુષ સમજી ગયા કે આ તો શખમા ધી ઢાળાણું છે પછી તેમણે એ હકીકત ધનપાળ શેઠને જણાવી અને ત્યાથી અન્યત્ર ચાલ્યા ગયા

થોડા દિવસ થયા કે બીજા એક સત પુરુષ તેજ ઉદ્યાનમા પધાર્યા ધનપાળ શેઠે તેમને પણ પોતાના પુત્રની હકીકત જણાવી ધર્મ પમાડવાની વિનતિ કરી અને થોડા દિવસ પહેલા જે બનાવ બન્યો હતો, તે કહી સભળાવ્યો સત પુરુષોના હૃદય દયાથી ભરપૂર હોય છે, એટલે તેમણે ધનપાળ શેઠની વિનતિનો સ્વીકાર કર્યો અને જણાવ્યુ કે 'આ વખતે તમારો પુત્ર નીચુ ન જોઈ રહેતા અમારી સામુ જ જોઈ રહે તેમ કહેજો'

ધનપાળ શેઠે પુત્રને એ પ્રમાણે શિખામણ આપીને તેમની પાસે મોકલ્યો, એટલે તેણે સત પુરુષને વદન કરી તેમની સામે જ પોતાની બેઠક જમાવી અને તેમના સામું જોઈ રહ્યો સત પુરુષે તેને પ્રશ્ન કર્યો કે 'હે વત્સ! તું તત્ત્વની વાત જાણે છે ખરો?' ત્યારે કમળે કહ્યુ કે 'હુ ત્રણ તત્ત્વ જાણું છું મનગમતું ખાવુંપીવું, લહેરથી ફરવું-ફરવુ અને નિરાતે ઊઘી જવું'

સત પુરુષે કહ્યુ કે 'આ તો ગામડિયાની ભાષા થઈ તું છોડવા યોગ્ય, જાણવા યોગ્ય અને આદરવા યોગ્ય તત્ત્વો જાણે છે?' કમલે કહ્યું કે 'એવા કોઈ તત્ત્વની મને ખબર નથી' પછી સત પુરુષે તેને હેય, જ્ઞેય અને ઉપાદેય તત્ત્વોનો બોધ કર્યો અને પૂછ્યુ કે 'તુ આમાથી શું સમજ્યો?' કમલે કહ્યુ કે 'હુ બીજુ તો કઈ સમજ્યો નથી, પણ

આપ બોલતા હતા ત્યારે આપના ગળાનો હડિયો એકસો આઠ વાર ઊચો-નીચો થયો હતો 'આ સાભળી એ સત પુરુષ સમજી ગયા કે આતો આધળાને દર્પણ બનાવવા જેવુ થયુ પછી તેમણે એ હકીકત ખેદપૂર્વક ધનપાળ શેઠને જણાવી પોતાનો રસ્તો પકડયો

જ્યા મોટુ નગર હોય ત્યા સતસાધુઓનો અવર જવર ચાલુ રહે એ સ્વાભાવિક છે, એટલે થોડા દિવસ બાદ એજ નગરન એજ ઉદ્યાનમા એક ધર્માચાર્ય પધાર્યા તેમનુ મુખમડળ તેજસ્વી હતુ, જ્ઞાન અગાધ હતુ, સાથે શિષ્યપરિવાર પણ બહોળો હતો નગરલોકોને તેમના આગમનની ખબર પડી એટલે તે ટોળે મળીને ઉદ્યાનમા જવા લાગ્યા અને તેમના દર્શન કરી તથા તેમનો ઉપદેશ સાભળી કૃતાર્થ થવા લાગ્યા ધનપાળ શેઠને લાગ્યુ કે આ ધર્માચાર્ય જરૂર મારા પુત્રને ધર્મ પમાડી શકશે, એટલે તેમણે ધર્માચાર્યને એ બાબતની વિનતિ કરી અને પૂર્વના બને બનાવો કહી સભળાવ્યા

ધર્માચાર્યે પૂછ્યુ કે 'એની બુદ્ધિ લૌકિક વ્યવહારોમાં કેવી છે?' ત્યારે ધનપાળ શેઠે કહ્યુ કે 'એમા બરાબર છે ખામી માત્ર ધર્મની બાબતમા જ છે' ધર્માચાર્યે કહ્યુ કે 'તો એને ધર્મ પમાડી શકાશે, માટે અવસર જોઈને અમારી પાસે મોકલજો'

ધનપાળ શેઠે ઘરે આવીને પુત્રને કહ્યુ કે 'તે આજ સુધી કેટલાક સાધુ-મહાત્માઓને જોયા, પણ આજે નગર બહાર જે સાધુ-મહાત્મા પધાર્યા છે, તે જુદી કોટિના છે

માટે તુ જઈને એમના દર્શન કરી આવ એથી તારા ચિત્તને જરૂર પ્રસન્નતા થશે'

પિતાના આ શબ્દો સાભળી કમળ તે ધર્માચાર્ય પાસે ગયો અને વદન કરીને સામે બેઠો તે વખતે ધર્માચાર્યે તેના હાથના કાંડા ભણી નજર નાખીને કહ્યુ કે 'હે વત્સ! તારા મણિબધ ઉપર મત્સ્યના મુખ સહિત મોટી રેખા પડેલી જણાય છે' કમળે પૂછ્યુ કે 'એનુ ફળ શું?' ધર્માચાર્યે કહ્યુ કે 'મત્સ્યરેખાથી ઘણું ધન પ્રાપ્ત થાય છે વળી તારા હાથની રેખાથી જણાય છે કે તારો જન્મ શુક્લ પક્ષમા થયેલો હોવો જોઈએ' આ વાત બરાબર હતી, એટલે કમલ આશ્ચર્ય પામ્યો આજે ધર્માચાર્યે એને વિશેષ કઈ કહ્યુ નહિ, પણ એટલી સૂચના આપી કે 'અહીં આવતા રહેજો'

બીજા દિવસે કમળ પોતાની જન્મપત્રિકા લઈને ધર્માચાર્ય આગળ ગયો અને વદના કરી તે પત્રિકા તેમની આગળ ધરી ધર્માચાર્યે આ પત્રિકા જોઈને કહ્યુ કે 'હે વત્સ! તારા લગ્ન અમુક વર્ષમા અમુક માસે અમુક તિથિએ થયેલા હોવા જોઈએ વળી એ લગ્ન થયા પછી થોડા જ વખતે તને એક મોટી બિમારી આવેલી હોવી જોઈએ' કમળે કહ્યુ કે, 'હકીકત આપ કહો છો તેમજ છે' આ પ્રસગથી કમળના હૃદયમા કઈક શ્રદ્ધા બેઠી અને તે ધર્માચાર્ય આગળ રોજ જવા લાગ્યો

બે ત્રણ દિવસ બાદ ધર્માચાર્યે કહ્યુ કે 'હે વત્સ!

તારી બુદ્ધિ ખૂબ તીક્ષ્ણ છે, માટે તને એક વસ્ત પૂછુ તેનો જવાબ આપ પછી તેને નીચેનુ વસ્ત પૂછ્યુ

હાળે બેઠી મૂડલી, પણ નહિ એને પાખ,
ચરવા તો યે નીસરે, જોયુ આખો આખ.
દેહવરણ કાળો નહિ, નો પણ કાળી ચાંચ,
ચાચે ઇંડા મેલતી, પળ મહી બે પાચ.
તે ઇંડા આપે ઘણુ, તોયે ન ફૂટે એક,
વદ તુ વત્સ વિચારીને, ધરી હૈયે વિવેક

'સડલી છતા પાખ નથી, પાખ નથી છતા ફરવા નીકળે છે, ચાચે ઇંડા મૂકે છે અને તે પણ પળમા બે પાચ વળી એ ઇંડા ચ પાવા છતા ફૂટતા નથી આવુ તે શું હોય?' બહુ વિચાર કરવા છતા જ્યારે જવાબ ન જડ્યો, ત્યારે ધર્માચાર્યે કહ્યુ કે 'એનો ઉત્તર કલમ છે'

એ ઉત્તર કમલના મનમા બરાબર બેસી ગયો પછી ધર્માચાર્યે કહ્યુ કે 'હે વત્સ! આ કલમથી ધર્મશાસ્ત્ર, અર્થશાસ્ત્ર, કામશાસ્ત્ર અને મોક્ષશાસ્ત્ર એમ ચાર પ્રકારના શાસ્ત્રો લખાય છે'

કમલે પૂછ્યુ કે 'એ શાસ્ત્રોમા શુ આવે છે?' ત્યારે ધર્માચાર્યે કહ્યુ કે 'મનુષ્યે સુખી થવા માટે પોતાના આચારવિચારો કેવા રાખવા? તેનુ વર્ણન ધર્મશાસ્ત્રોમા આવે છે મનુષ્યે પૈસો પેદા કેમ કરવો? તેનુ વર્ણન અર્થશાસ્ત્રમા આવે છે મનુષ્યે કામ સુખ કેમ ભોગવવું? તેનુ વર્ણન કામશાસ્ત્રમા આવે છે અને મનુષ્યે આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિમાથી મુક્ત થઈ પરમાનદની પ્રાપ્તિ

કેમ કરવી? તેનુ વર્ણન મોક્ષશાસ્ત્રમાં આવે છે આ નબધી તારે વિશેષ જાણવું હોય તો કાલે કહીશું '

કમલને હવે ધર્માચાર્ય પર શ્રદ્ધા બેઠી હતી અને તેમની વાતોમા રસ પડવા લાગ્યો હતો, એટલે તે બીજા દિવસે તેમની સેવામા હાજર થયો તે વખતે ધર્માચાર્યે કહ્યું કે 'હે કમલ! તું વ્યવહારમા એક્કો છે ને ગણિત બહુ સારુ જાણે છે, તો તને એક સવાલ પૂછુ કે 'એક માથી એક જાય તો બાકી શું રહે?' કમલે કહ્યું કે 'કઈ ન રહે' ત્યારે ધર્માચાર્યે કહ્યું કે 'બરાબર વિચારીને જવાબ આપ' એટલે કમલે કહ્યું કે 'એકમાથી એક જાય તો શૂન્ય રહે'

ધર્માચાર્યે કહ્યું કે 'આ જવાબ બરાબર છે હવે એ જવાબ આમ કે એકડાની કિંમત શું અને શૂન્યની કિંમત શું?' કમલે કહ્યુ કે 'એકડાની કિંમત એક અને શૂન્યની કિંમત કઈ નહિ'

ધર્માચાર્યે કહ્યુ કે 'જો શૂન્યની કિંમત કઈ ન હોય તો એને એકડાની આગળ લખ્યે જા અને પરિણામ શું આવે છે તે જો'

કમલે કહ્યું કે 'એમ તો દરેક શૂન્ય એકડાની કિંમતમા દશગણો વધારો કરે છે'

ધર્માચાર્યે કહ્યુ કે 'તો એની કિંમત શુ ગણાય?'

કમલે કહ્યુ કે 'જો તે એકડાની સાથે હોય તો ઘણી કિંમત અને એકડા વિના હોય તો કઈ કિંમત નહિ'

ધર્માચાર્યે કહ્યુ કે 'આ જવાબ સાચો છે જો શૂન્ય

એકડુ હોય તો એની કિંમત કઈ નથી, તે એકડા સાથે હોય તો જ તેની કિંમત છે આ જ વસ્તુ આપણા જીવન પરત્વે સમજવાની છે આપણુ જીવન શૂન્ય જેવું છે, તેમાં ધર્મરૂપી એકડો ન મળે તો એની કિંમત કઈ નથી '

આ શબ્દો કમલના હૃદય સોસરા ઉતરી ગયા, એટલે તેણે કહ્યુ કે 'હે ગુરુદેવ ! હું એ એકડા વિનાનો છુ હવે મને કૃપા કરીને એ એકડો ઘુટતા શીખવો, જેથી મારુ જીવન સફળ થાય ' પછી ગુરુએ તેને ધર્મની મૌલિક બાબતો સમજાવી અને થોડા વ્રત-નિયમો ધારણ કરવા જણાવ્યુ કમલે એ વ્રત-નિયમો ખૂબ હોંશથી ધારણ કર્યા અને ધીમે ધીમે તેમા વધારો કરી પોતાનું સમસ્ત જીવન ધર્મપરાયણ બનાવ્યું

તાત્પર્ય કે ગુરુ ગમે તેવા મૂઢ, મિથ્યાભિમાની અને અપલક્ષણથી ભરેલા મનુષ્યને પણ ધર્મ પમાડી શકે છે અને એ રીતે તેનું કલ્યાણ કરી શકે છે

૩-ગુરુનુ સ્થાન

તીર્થંકરોએ, તથાગતોએ તથા ઋષિ-મહર્ષિઓએ જે મહાન સત્યો ઉચ્ચાર્યા છે, તે આપણા સુધી ગુરુઓ દ્વારા પહોચ્યા છે અને ભવિષ્યની પ્રજાને પણ ગુરુઓ દ્વારા જ પહોચશે વળી ધાર્મિક ક્રિયાઓ, અનુષ્ઠાનો કે સાધનાઓનો પ્રત્યક્ષ પાઠ પણ તેઓ જ આપી શકે છે અને ક્રિયાકારક, અનુષ્ઠાતા કે સાધકના દિલમા જે શકાઓ કે સશયો ઉત્પન્ન થાય છે, તેનુ યોગ્ય સમાધાન પણ તેઓજ કરી શકે છે, એટલે તેમનુ સ્થાન ઘણુ જ માનભર્યું છે

જો કોઈ આપણને નાનકડુ દાન કરે તો તેના ઉપ કારનો બદલો વળી શકતો નથી, તો જે ગુરુ આપણને ધર્મનુ સમસ્ત રહસ્ય આપી દે, તત્ત્વજ્ઞાનની મૂળ ચાવી સોંપી દે, તેનો ઉપકાર કેટલો માનવો? તાત્પર્ય કે તેમના ઉપકારનો બદલો આ જગતમા વળી શકે તેમ નથી

પ્રશ્ન—જો ગુરુનો ઉપકાર આપણા પર આટલો મોટો છે, તો તેમનુ સ્થાન દેવ કરતા પણ પહેલુ ન હોવુ જોઈએ? કેટલાકે દેવ કરતાં ગુરુને પહેલું સ્થાન આપ્યુ જ છે જેમકે—

ગુરુ ગોવિંદ દોનુ ખડે, કિસકો લાગુ પાય,
બલિહારી ગુરુદેનકી, ગોવિંદ દિયો બતલાય.

'મારી સામે ગુરુ અને ગોવિંદ (ઇશ્વર કે દેવ) બને ઊભા છે તેમા હું કોને પગે લાગુ? હુ આવો વિચાર કરુ છુ, ત્યા ગુરુએ ઇશારાથી ગોવિંદને બતલાવી દીધા, તેથી હુ ગુરુદેવની જ બલિહારી ગણુ છુ અને તેમને જ પહેલો નમસ્કાર કરુ છુ

ઉત્તર—આ સબધમા જૈન ધર્મનુ દષ્ટિબિંદુ એવું છે કે સમયે સમયે થતા તીર્થંકરો યાને અર્હદ્દેવો ધર્મ-તીર્થની સ્થાપના કરે છે અને તેના દ્વારા જગતના મનુષ્યોને સસારસાગર તરી જવાનુ એક મહાસાધન પ્રાપ્ત થાય છે, એટલે તીર્થંકરો કે અર્હદ્દેવોનો ઉપકાર આપણા પર ઘણો જ મોટો છે વળી ગુરુઓ આપણને ધર્મનો જે ઉપદેશ આપે છે, તે ઉપર જણાવેલા ધર્મ-તીર્થને આધારે જ આપે છે, એટલે તીર્થંકર અર્હદ્દેવો

એ પરમગુરુ છે, તેથી પ્રથમ દેવ અને પછી ગુરુ એ ક્રમ સુવિહિત છે

પ્રશ્ન—ગુરુનો મહા ઉપકાર જોતા તેમને જ દેવ માનવામા આવે તો કેમ? કેટલાકે એ પ્રમાણે માનેલુ છે જેમકે—

गुरुर्ब्रह्मा गुरुर्विष्णुर्गुरुर्देवो महेश्वर ।
गुरु साक्षात् परब्रह्म, तस्मै श्रीगुरवे नम ॥

'ગુરુ બ્રહ્મા છે, ગુરુ વિષ્ણુ છે, ગુરુ મહેશ્વર દેવ છે અને ગુરુ જ સાક્ષાત્ પરબ્રહ્મ છે. તે શ્રીગુરુને મારા નમસ્કાર હો.'

ઉત્તર—ગૃહસ્થો કરતા ગુરુનુ સ્થાન ઘણું ઊંચુ છે, તેથી તેમને દેવ એટલે પૂજ્ય કહેવામા આવે તે યોગ્ય જ જ છે સામાન્ય રીતે ગુરુઓને ગુરુદેવ કહીને જ સંબોધવામા આવે છે, પરતુ શ્રી અરિહતદેવના વિશિષ્ટ અતિશયો વગેરેને ધ્યાનમા લેતા ગુરુને દેવ એટલે ઈશ્વર માની શકાય નહિ

પ્રશ્ન—શ્રી અરિહત દેવના વિશિષ્ટ અતિશયો કયા છે?

ઉત્તર—શ્રી અરિહત દેવના વિશિષ્ટ અતિશયો ૩૪ હોય છે તે આ પ્રમાણે

(૧) લોકોત્તર અદ્ભુત સ્વરૂપવાન દેહ, (૨) સુગધિત શ્વાસોચ્છ્વાસ, (૩) માસ અને રુધિરની દૂધની માફક શ્વેતતા તથા (૪) આહાર અને નિહાર (મલ વિસર્જન)નુ ચર્મચક્ષુઓવાળા માટે અદશ્યપણુ. એટલે સામાન્ય મનુષ્યો તેમને આહાર કરતા કે મલવિસર્જન કરતા જોઈ શકતા નથી.

આ ચાર અતિશયો જન્મની સાથે જ ઉત્પન્ન થાય છે

(૫) સમવસરણની રચના, (૬) અર્થગંભીર વાણી, (૭) ભાષાની સર્વદેશીયતા, (૮) આસપાસના વિસ્તાર માંથી જ્વરાદિ રોગોનો નાશ, (૯) પરસ્પર વૈરની શાંતિ, (૧૦) પાકનો નાશ કરનારી તીડ વગેરે ઇતિઓનો અભાવ, (૧૧) ઉપદ્રવોનો વિરમ, (૧૨) અતિવૃષ્ટિનો અભાવ, (૧૪) દુષ્કાળનો અભાવ અને (૧૪) સ્વચક્રભય (પોતાના લશ્કર તરફથી બળવા વગેરેનો ભય) તથા (૧૫) પરચક્રભય (શત્રુ સૈન્યના ભય) નો અસંભવ

આ અગિયાર અતિશયો જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મના ક્ષયને લીધે ઉત્પન્ન થાય છે

(૧૬) ધર્મચક્રનું ફરવું, (૧૭) ચામરનું વીંઝાવું, (૧૮) પાદપીઠ સહિત સિંહાસનનું ચાલવું, (૧૯) ત્રણ છત્રોનું ધારણ કરવું, (૨૦) રત્નમય ધર્મધ્વજનું આગળ ચાલવું, (૨૧) સ્વર્ણકમલની રચના થવી, (૨૨) સમવસરણ યાને દેશનાભૂમિની આસપાસ ત્રણ પ્રકારના ગઢો રચાવા, (૨૩) ઉપદેશ સમયે જુદી જુદી ચાર દિશામાં પ્રભુના ચાર મુખો દેખાવા, (૨૪) શ્રી અરિહંત દેવ વિરાજતા હોય ત્યાં અશોકવૃક્ષની રચના થવી, (૨૫) માર્ગમાં રહેલા કંટકોનું અધોમુખ થવું, (૨૫) વૃક્ષોએ ડાળીઓ ઝુકાવીને નમન કરવું, (૨૭) દેવદુંદુભિનું વાગવું, (૨૮) સંવર્તક જાતિના પવનનું વહેવું, (૨૯) પક્ષીઓ વડે પ્રદક્ષિણા થવી, (૩૦) ગંધકની વૃષ્ટિ થવી, (૩૧) પંચરંગી દિવ્ય પુષ્પોની વૃષ્ટિ

થવી, (૩૨) શ્રી અરિહંત દેવના મસ્તકના કેશ, દાઢી, મૂછ તથા હાથપગના નખોની વૃદ્ધિ ન થવી, (૩૩) અનેક દેવોનું સમીપ રહેવું અને (૩૪) ઋતુઓ અનુકૂલ એટલે મનોહર પણ બનવી

આ ઓગણીસ અતિશયો દેવતાકૃત હોય છે

પ્રશ્ન—શુ આ બધી વસ્તુઓ શક્ય છે?

ઉત્તર—આમા અમને અશક્ય જેવુ કઈ જ લાગતું નથી શાસ્ત્રકારોએ જ્યારે એની ખાસ નોંધ લીધી છે, ત્યારે તેને સત્ય જ માનવી જોઈએ તેમાની કોઈ વાત આપણી ટૂંકી બુદ્ધિમા ન ઉતરે તો તે પર વિશેષ વિચાર કરવો જોઇએ અને જગતમા જે અનેક રહસ્યપૂર્ણ ઘટનાઓ બની રહી છે, તેનો પણ અભ્યાસ કરવો જોઇએ આજે પણ આ દેશમા એવા મહાત્માઓ જોવામા આવે છે કે તેઓ જ્યા બેઠા–ઉઠયા હોય ત્યા અમુક સમયે કુમકુમના છાટણા પડે છે, સુગધ પ્રકટે છે, ફૂલ ખરે છે વગેરે વળી તેમની હાજરીમા અનેકવિધ ચમત્કારો થાય છે, તો જેઓ સમસ્ત યોગવિભૂતિથી વિભૂષિત હોય તેમને માટે આવા અતિશયો સહજ છે

પ્રશ્ન—તો પછી ગુરુને જૈન ધર્મમા કેવુ માનભર્યું સ્થાન આપવામા આવ્યુ છે?

ઉત્તર—જૈન ધર્મમા ગુરુને પરમેષ્ઠિપદે બેસાડવામા આવ્યા છે પચપરમેષ્ઠીમા ત્રીજુ, ચોથુ અને પાચમુ સ્થાન તેમનુ છે

પ્રશ્ન—પરમેષ્ઠિપદ અને પરમેશ્વરપદ એક જ નથી?

ઉત્તર—ના, જૈન ધર્મમા પરમેષ્ઠિપદને માત્ર એક પદ માનવામા આવ્યુ નથી જેઓ સસારનો ત્યાગ કરીને મોક્ષ સાધનાનો સ્વીકાર કરે છે, એ તમામને જૈન ધર્મ પરમ પદે રહેલા માને છે અને તેમને પરમેષ્ઠિ તરીકે સબોધે છે, જ્યારે પરમેશ્વર તો અરિહત ભગવાનને જ માનેલા છે પરમેશ્વર એટલે પરમ ઐશ્વર્યવાન્ એવો અર્થ કરીએ તો વિશિષ્ટ અતિશયો એ અરિહત દેવનુ પરમ ઐશ્વર્ય છે નીચેના શબ્દો પર વિચાર કરવાથી આ વાતની વધારે પ્રતીતિ થશે

પરમ પચપરમેષ્ઠિમા, પરમેશ્વર ભગવાન,
ચાર નિક્ષેપે ધ્યાઈએ, નમો નમો જિનભાણ.

પ્રશ્ન—પચપરમેષ્ઠિમા ગુરુવર્ગને એક સ્થાન ન આપતા ત્રણ સ્થાનો કેમ આપ્યા છે ?

ઉત્તર—અધિકારભેદથી ગુરુઓ ત્રણ પ્રકારના હોય છે, એટલે પચપરમેષ્ઠીમા ગુરુવર્ગને ત્રણ ભાગમાં વિભક્ત કરી ત્રણ સ્થાન આપવામા આવ્યા છે અન્યોએ પણ આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સામાન્ય ગુરુ એવા ત્રણ ભાગનો સ્વીકાર કરેલો છે, એટલે ગુરુને અપાયેલા ત્રણ સ્થાનો તદ્દન વ્યાજબી છે

પ્રશ્ન—ગુરુ એક હોઈ શકે કે અનેક ?

ઉત્તર—જે આપણને ધર્મનો કોઈ પણ બોધ આપે, ધર્મનુ કઈ પણ આચરણ શીખવે તેને આપણે ગુરુ માનવા ઘટે આ રીતે ગુરુ એક પણ હોઈ શકે અને અનેક પણ હોઇ શકે

પ્રશ્ન—કેટલાક લોકો એમ કહે છે કે ગુરુ તો એક જ કરવા જોઈએ, તેનુ કેમ ?

ઉત્તર—જેઓ એમ કહે છે, તેઓ પોતાના શાસ્ત્રોને બરાબર જાણતા નથી ગુરુ દત્તાત્રેયે પોતાનાં જીવનમા પચીશ ગુરુઓની ધારણા કરી હતી, તે આ પ્રમાણે. (૧) પૃથ્વીએ સહનશીલતાનો બોધ આપ્યો, માટે તે પ્રથમ ગુરુ (૨) પાણીએ સ્વચ્છતા અને મધુરતાનો બોધપાઠ આપ્યો, માટે તે બીજો ગુરુ (૩) અગ્નિએ જે ભોજન મળે તે સ્વીકારી લેવાનુ શીખવ્યુ, માટે તે ત્રીજો ગુરુ (૪) વાયુએ સારા-નરસાની પરવા ન કરતા સમભાવે રહેતા શીખવ્યુ, માટે તે ચોથો ગુરુ (વાયુ વનમા હોય ત્યારે ખુશ થતો નથી અને અગ્નિમા હોય ત્યારે દુખી થતો નથી) (૫) આકાશે નિસગ રહેતા શીખવ્યુ, માટે તે પાચમો ગુરુ (૬) બાહ્ય સ્થિતિમા ફેરફાર થવા છતા મૂળ વસ્તુ મટતી નથી, એ શિક્ષા આપવા માટે ચદ્રમા છઠ્ઠો ગુરુ (૭) એક વસ્તુ અનેક વસ્તુમા પ્રતિબિબિત થઈ શકે છે, એ શિક્ષા આપવા માટે સૂર્ય સાતમો ગુરુ (૮) જાળમા સપડાઈ રહેતા હોલાએ સસારનુ સાચુ સ્વરૂપ સમજાવ્યુ, માટે તે આઠમો ગુરુ (૯) અજગરે બેફીકરાઈ અને મસ્તાનપણાનો બોધ આપ્યો, માટે તે નવમો ગુરુ. (૧૦) સુખમા છલકાવુ નહિ અને દુખમા ગભરાવુ નહિ, એ બોધ સમુદ્રે આપ્યો માટે તે દશમો ગુરુ (૧૧) બહારના રૂપરગથી અજાઈ ન જવુ, એ બોધ આપવા માટે પતંગ (પતંગિયુ) અગિયારમો ગુરુ (૧૨) સગ્રહ કરવો બૂરો

છે, એ શીખવવા માટે મધમાખી બારમો ગુરુ (૧૩) લાલચમા લપટાનારા આખરે ઊંડા ખાડામા પડે છે એ શીખવવા માટે હાથી તેરમો ગુરુ (હાથીને પકડનારાઓ એક મોટો ખાડો ખોદે છે અને તેના પર ઘાસ વગેરે મૂકી તેને ઢાંકી દે છે પછી તેના એક છેડે બનાવટી હાથણીને ઊભી રાખે છે તેનો સ્પર્શ કરવાની લાલચમા હાથી દોડે છે અને પેલા ખાડામાં પટકાઈ પડે છે) (૧૪) મધમાખીએ સંચેલુ મધ તે પોતે વાપરે તે પહેલા પારધિ તેનુ હરણ કરે છે, તેવી રીતે ગૃહસ્થોએ સંકટ વેઠીને રાંધેલુ અન્ન પોતે ખાય તે પહેલા સન્યાસી જમી લે છે અર્થાત્ સન્યાસી અને બ્રહ્મચારીને તૈયાર ભોજન મળે છે, એવો બોધ આપવા માટે પારધિ ચૌદમો ગુરુ (૧૫) ગાનતાનમા આસક્ત થનારનાં ભૂંડા હાલ થાય છે, એ શીખવવા માટે હરણ પંદરમો ગુરુ (૧૬) જીભને વશ ન રાખવાથી પ્રાણ સંકટ ઊભુ થાય છે, એ શીખવવા માટે માછલુ સોળમો ગુરુ (૧૭) લાંબો વખત આશામા રહીને છેવટે નિરાશ બનેલી સ્ત્રીએ તેમને ઉદાસીનતાનો બોધપાઠ આપ્યો માટે તે સત્તરમો ગુરુ (તે સ્ત્રીની ઉદાસીનતામા શાંતિ હતી અને શાંતિમા તેને ઇશ્વરસ્મરણ સૂઝ્યુ હતુ, એટલે ઉદાસીનતાનુ રૂપ પ્રકટ જણાયુ હતું) (૧૮) ટીટોડાએ ચાંચમા માંસનો ટકડો પકડ્યો હતો, એટલે બીજા બે પક્ષીઓ તેના પર હલ્લો કરવા લાગ્યા એ ટુકડાને છોડી દીધો ત્યારે તેણે નિરાતનો દમ ખેંચ્યો આ રીતે પરિગ્રહ છોડે તે સુખી થાય, એવો બોધ આપવા માટે ટીટોડો એ

અઢારમો ગુરુ (૧૯) માન-અપમાનની બેવના ન કરવાનુ શીખવવા માટે બાળક એ ઓગણીસમો ગુરુ (૨૦) ઘરના બધા માણસો બહાર ગામ ગયા હતા માત્ર કુવારી કન્યા ઘેર હતી એવામા શ્વશૂર પક્ષનો કોઈ સગો આવ્યો, એટલે તેનો સત્કાર કરી મારા ભોજન જમાડવા માટે ઓરડામા શાળ ખાડવા બેઠી, ત્યા હાથની ચૂડીઓ ખણુ ખણુવા લાગી આથી તેણે વિચાર કર્યો કે ચૂડીઓના અવાજ પરથી આ મહેમાન જાણી જશે કે હુ અત્યારે જ શાળ ખાડવા બેઠી છુ અને તેથી મારા માતાપિતાને દારિદ્રી ધારશે, એટલે માત્ર બબ્બે ચૂડીઓ રાખી બીજી ચૂડીઓ ઉતારી નાખી છતા થોડો ખડખડાટ ચાલુ રહ્યો, એટલે માત્ર એક એક ચૂડી જ રહેવા દીધી આ પરથી બોધ મળ્યો કે 'સાધુ પુરુષે એકલા રહેવું સારુ' માટે એ કન્યા વીસમો ગુરુ (૨૧) બાણુ ઘડનારે તલ્લીનતાનો બોધ પાઠ આપ્યો, માટે તે એકવીશમો ગુરુ (રાજશાહી વર ઘોડો નીકળ્યો, છતા બાણુ ઘડનારો ઉઠયો નહિ, તે એના કામમા મશગુલ રહ્યો) (૨૨) એકાતમા વસવું, થોડુ બોલવું અને બીજાને પોતાનો સ્વભાવ જાણુવા દેવો નહિ એ શિક્ષણ આપવા માટે સર્પ એ બાવીશમો ગુરુ (બહારના દેખાવ પરથી સર્પ ઝેરી કે ઝેર વિનાનો જણાતો નથી) (૨૩) પોતે રચેલી જાળમા ફસાવું નહિ એ બોધ-પાઠ આપવા માટે કરોળિયો એ તેવીશમો ગુરુ (૨૪) ભમરી કીડાને પકડી પોતાના દરમા લઈ જાય છે ત્યા કીડાને હરપળે ભમરીની બીક લાગે છે, તેથી તે મનમાં

ભમરીનું જ સ્મરણ કરતો રહે છે પરિણામે તે પોતે ભમરી બની જાય છે તો ભગવાનનું સ્મરણ કરનાર પોતે ભગવાન કેમ ન બને ?' આવો બોધ આપવા માટે ભમરી એ ચોવીશમો ગુરુ (૨૫) દેહ જન્મે છે અને મરે છે એ જોઈ તેમને વૈરાગ્ય આવ્યો માટે દેહ એ પચીશમો ગુરુ

અહીં એટલી સ્પષ્ટતા કરવી જોઈએ કે આ જવાબ વિદ્યાદાતા ગુરુ અંગે સમજવાનો છે બાકી દીક્ષાગુ એક જ હોઈ શકે અને જૈન ધર્મમા પણ દીક્ષાગુરુ તરી એકનો જ સ્વીકાર કરવામા આવે છે

૪–ગુરુએ આપેલુ જ્ઞાન સાચુ બાકી બધું કાચું

જે જ્ઞાન ગુરુએ આપેલુ હોય તે જ સાચુ કે પા પકવ ગણાય છે અને આપમેળે અહીં તહીંથી તફડાવે જ્ઞાન કાચુ કે અધુરુ ગણાય છે તે માટે અનુભવીઓ કહ્યું છે કે 'જાર પુરુષથી ઉત્પન્ન થયેલો પુત્ર જેમ શોભા ધારણ કરતો નથી, તેમ અહીંતહીંથી આપમેળે પ્રાપ્ત કરે જ્ઞાન શોભાને ધારણ કરતું નથી'

કોઇ માણસ વૈદકના પુસ્તકો વાચીને જ વૈદ્ય-ડૉક્ટરનો ધધો કરવા માડે તો એ કરી શકે ખરો ? એ જ્ઞાન પ્રામાણિક ગણાય ખરુ ? અથવા કોઈ માણસ સંગીતના પુસ્તકો વાચીને સગીતશાસ્ત્રી થવા ઇચ્છે તો થ શકે ખરો ? અથવા કોઈ માણસ યોગશાસ્ત્રના પુસ્તકો વાચીને યોગસાધના કરવા માડે તો એ સફળ થાય ખરી સાચી હકીકત એ છે કે ગુરુ વિના સાચુ કે પ્રામાણિ

જ્ઞાન મળી શકતું નથી જે જ્ઞાન ગુરુ વિના મેળવેલુ હોય છે, તેમા અનેક જાતની ખામીઓ રહી જાય છે

આ વસ્તુની પાઠકોની ખાતરી થાય, તે માટે અહી સિદ્ધ નાગાર્જુનનો પ્રબધ રજૂ કરવામા આવે છે

૫-સિદ્ધ નાગાર્જુનનો પ્રબંધ

સૌરાષ્ટ્ર દેશમા ઢકપુર (ટંકાપુરી) નામનુ ગામ હતું તેમા સુદ્ધકુશળ સગ્રામ નામે એક ક્ષત્રિય વસતો હતો તેને સુવ્રતા નામે પત્ની હતી તેણે સહસ્રફણા શેષ-નાગના સ્વપ્નથી સૂચિત થયેલા એક પુત્રને જન્મ આપ્યો, તેથી તેનું નામ નાગાર્જુન પાડવામાં આવ્યું તે ત્રણ વરસનો થયો, ત્યારે બાળકો સાથે રમત કરતા એક બાળ સિંહને વિદારી તેમાથી કઈક ભક્ષણ કરતો પોતાને ઘેર આવ્યો ત્યારે પિતાએ કહ્યુ કે 'હે વત્સ! આપણા ક્ષત્રિયકુળમા નખવાળા પ્રાણીનુ ભક્ષણ કરવાની મનાઈ છે' એવામા ત્યા એક સિદ્ધ પુરુષ આવ્યા તેમણે કહ્યુ કે 'હે નરોત્તમ! તું આ પુત્રના કામથી ખેદ ન પામ તે જેનું રહસ્ય પામવુ અશક્ય છે, એવા સૂત્ર-રહસ્યનો જ્ઞાતા થશે'

પછી તેજ વડે સૂર્ય સમાન, ઉદ્યમી અને સાવધાન એવો નાગાર્જુન બાલ્યવયમા જ અદ્ભુત કળાવાળા પુરુષોની સોબત કરવા લાગ્યો અને જરા મોટો થયો કે પર્વતો અને જગલમા જઈને વનસ્પતિઓને ઓળખવા લાગ્યો એમ કરતા તે વનસ્પતિઓનો ભારે રહસ્યજ્ઞાતા થયો અને રસસિદ્ધિ કરનાર ઔષધિઓનો સગ્રહ કરવા લાગ્યો અનુક્રમે હરતાલનુ સત્ત્વ, ગધકનુ ચૂર્ણ, અભ્રકનો દ્રવ

ભમરીનું જ સ્મરણ કરતો રહે છે પરિણામે તે પોતે ભમરી બની જાય છે તો ભગવાનનું સ્મરણ કરનાર પોતે ભગવાન કેમ ન બને ?' આવો બોધ આપવા માટે ભમરી એ ચોવીશમો ગુરુ (૨૫) દેહ જન્મે છે અને મરે છે, એ જોઈ તેમને વૈરાગ્ય આવ્યો માટે દેહ એ પચીશમો ગુરુ'

અહીં એટલી સ્પષ્ટતા કરવી જોઈએ કે આ જવાબ વિદ્યાદાતા ગુરુ અંગે સમજવાનો છે બાકી દીક્ષાગુરુ એક જ હોઇ શકે અને જૈન ધર્મમાં પણ દીક્ષાગુરુ તરીકે એકનો જ સ્વીકાર કરવામા આવે છે

૪-ગુરુએ આપેલું જ્ઞાન સાચુ બાકી બધું કાચુ

જે જ્ઞાન ગુરુએ આપેલુ હોય તે જ સાચુ કે પરિપક્વ ગણાય છે અને આપમેળે અહીં તહીંથી તફડાવેલુ જ્ઞાન કાચુ કે અધૂરુ ગણાય છે તે માટે અનુભવીઓએ કહ્યું છે કે 'જાર પુરુષથી ઉત્પન્ન થયેલો પુત્ર જેમ શોભાને ધારણ કરતો નથી, તેમ અહીંતહીંથી આપમેળે પ્રાપ્ત કરેલુ જ્ઞાન શોભાને ધારણ કરતું નથી'

કોઇ માણસ વૈદકના પુસ્તકો વાચીને જ વૈદ્ય-ડૉકટરનો ધધો કરવા માડે તો એ કરી શકે ખરો ? એનું જ્ઞાન પ્રામાણિક ગણાય ખરુ ? અથવા કોઈ માણસ સગીતના પુસ્તકો વાચીને સગીતશાસ્ત્રી થવા ઇચ્છે તો થઈ શકે ખરો ? અથવા કોઈ માણસ યોગશાસ્ત્રના પુસ્તકો વાચીને યોગસાધના કરવા માડે તો એ સફળ થાય ખરી ? સાચી હકીકત એ છે કે ગુરુ વિના સાચુ કે પ્રામાણિક

જ્ઞાન મળી શકતું નથી જે જ્ઞાન ગુરુ વિના મેળવેલું હોય છે, તેમા અનેક જાતની ખામીઓ રહી જાય છે

આ વસ્તુની પાઠકોની ખાતરી થાય, તે માટે અહી સિદ્ધ નાગાર્જુનનો પ્રબધ રજૂ કરવામા આવે છે

૫–સિદ્ધ નાગાર્જુનનો પ્રબંધ

સૌરાષ્ટ્ર દેશમા ઢંકપુર (ટંકાપુરી) નામનુ ગામ હતું તેમા સુદ્ધકુશળ સગ્રામ નામે એક ક્ષત્રિય વસતો હતો તેને સુવ્રતા નામે પત્ની હતી તેણે સહસ્રફણા શેષ-નાગના સ્વપ્નથી સૂચિત થયેલા એક પુત્રને જન્મ આપ્યો, તેથી તેનું નામ નાગાર્જુન પાડવામા આવ્યું તે ત્રણ વરસનો થયો, ત્યારે બાળકો સાથે રમત કરતા એક બાળ-સિંહને વિદારી તેમાથી કઈક ભક્ષણ કરતો પોતાને ઘેર આવ્યો ત્યારે પિતાએ કહ્યુ કે 'હે વત્સ! આપણા ક્ષત્રિયકુળમા નખવાળા પ્રાણીનુ ભક્ષણ કરવાની મનાઈ છે' એવામા ત્યા એક સિદ્ધ પુરુષ આવ્યા. તેમણે કહ્યું કે 'હે નરોત્તમ! તું આ પુત્રના કામથી ખેદ ન પામ તે જેનું રહસ્ય પામવું અશક્ય છે, એવા સત્ર–રહસ્યનો જ્ઞાતા થશે'

પછી તેજ વડે સૂર્ય સમાન, ઉદ્યમી અને સાવધાન એવો નાગાર્જુન બાલ્યવયમા જ અદ્ભુત કળાવાળા પુરુષોની સોબત કરવા લાગ્યો અને જરા મોટો થયો કે પર્વતો અને જગલમા જઈને વનસ્પતિઓને ઓળખવા લાગ્યો એમ કરતા તે વનસ્પતિઓનો ભારે રહસ્યજ્ઞાતા થયો અને રસસિદ્ધિ કરનાર ઔષધિઓનો સગ્રહ કરવા લાગ્યો અનુક્રમે હરતાલનુ સત્ત્વ, ગધકનુ ચૂર્ણ, અભ્રકનો દ્રવ

તથા પારાનુ જારણ-મારણ કરવામા તે અસાધારણ નીવ ડ્યો અને સહસ્રપુટ, લક્ષપુટ તથા કોટિપુટ રસાયણ બના વવામા નિપુણ થયો.

હવે એક વાર વિવિધ તીર્થોની યાત્રા કરતા જિન શાસનના શણગારરૂપ શ્રીપાદલિપ્તાચાર્ય તેના નગરમા પધાર્યા સિદ્ધ નાગાર્જુને તેમની ખ્યાતિ સાભળી હતી અને એ પણ જાણ્યુ હતુ કે તેઓ કેટલીક ઔષધિઓનો પગ પર લેપ કરીને તેના બળથી આકાશમાર્ગે ગમન કરી શકે છે આવા સમર્થ સિદ્ધ પુરુષનુ પોતાના નગરમા આગમન થયેલુ જાણીને તે અત્યત રાજી થયો અને તેમની પાસેથી કોઈ પણ પ્રકારે આકાશગામિની શક્તિનો લેપ મેળવી લેવાના નિર્ણય પર આવ્યો પછી તેણે એક ઉત્તમ પાત્રમા સિદ્ધરસ ભરીને પોતાના એક શિષ્યને તેમની આગળ મોકલ્યો.

આ શિષ્યે તે પાત્ર શ્રીપાદલિપ્તાચાર્યની આગળ ધર્યું, એટલે તેઓ બોલ્યા કે 'મને આપના માટે આ સિદ્ધરસ મોકલ્યો છે ? અહો ! તેનો મારા પ્રત્યે કેટલો બધો સ્નેહ !' પછી તેમણે જરા હસીને એ પાત્ર હાથમા લીધુ અને તેને સામી ભીતે અફાળ્યું, એટલે તેના ટુકડે ટુકડા થઈ ગયા એ જોઈને પાત્ર લઈ આવનારો નાગાર્જુનનો શિષ્ય ખૂબ ખેદ પામ્યો ત્યારે શ્રીપાદલિપ્તાચાર્યે કહ્યુ કે 'હે ભદ્ર ! તુ ખેદ ન પામ તને શ્રાવક પાસેથી સારુ ભોજન અપાવીશ અને જ્યારે તે પાછો ફરતો હતો, ત્યારે આચાર્યશ્રીએ મુખ બધ કરેલુ એક કાચનુ પાત્ર આપતા જણાવ્યુ કે આ પાત્ર નાગાર્જુનને આપજે '

નાગાર્જુનનો શિષ્ય માર્ગમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે 'મારો ગુરુ ખરેખર મૂર્ખ લાગે છે કે જે આની સાથે સ્નેહ કરવાને ઇચ્છે છે.' પછી તેણે ઘેરે પહોંચીને બધો વૃત્તાંત નાગાર્જુનને કહી સંભળાવ્યો અને પેલું પાત્ર તેના હાથમાં મૂક્યું.

નાગાર્જુને અતિ ઉત્સુકતાથી તે પાત્ર ખોલ્યું તો તેમાંથી મૂત્રની વાસ આવી, તેથી ખેદ પામીને તેણે એ પાત્રનો પથ્થર પર ઘા કર્યો અને તે ભાગીને ભૂકો થઈ ગયું. પછી ભોજન બનાવવા માટે શિષ્યે દૈવયોગે તે જ પથ્થર પર અગ્નિ સળગાવ્યો, એટલે તે પથ્થર સુવર્ણનો બની ગયો. આ જોઈને શિષ્ય ભારે આશ્ચર્ય પામ્યો અને તેણે ગુરુને જણાવ્યું કે 'આ આચાર્ય પાસે એવી અદ્ભુત સિદ્ધિ છે કે જેના મૂત્રાદિનો સંગ થતાં પથ્થર પણ સુવર્ણરૂપ થાય છે.'

આ શબ્દો સાંભળીને નાગાર્જુન અતિ આશ્ચર્ય પામ્યો અને ચિંતવવા લાગ્યો કે 'આ સિદ્ધિ આગળ મારી સિદ્ધિ શું વિસાતમાં છે? ક્યાં સૂર્ય અને ક્યાં ખદ્યોત! ક્યાં સાગર અને ક્યાં ખાબોચિયું? દૂર દેશમાં ફરતાં અને ઔષધો એકત્ર કરતાં સર્વદા ભિક્ષાના ભોજનથી મારો દેહ પણ મ્લાન થઈ ગયો છે અને એ આચાર્ય તો બાલ્યાવસ્થાથી જ લોકમાં પૂજાય છે અને આકાશગામિની વિદ્યાથી મનના મનોરથો સિદ્ધ કરે છે. વળી તેમના દેહમાં પણ એવી લબ્ધિ રહેલી છે કે જેના મૂત્રા

દિકના યોગથી પત્થર પણ સુવર્ણનો બની જાય છે, તો એની શી વાત કરવી ?' એમ વિચારી તેણે પોતાના રસ-ઉપકરણોને બાજુએ મૂકી દીધા અને આચાર્ય પાસે ગયો તથા મદરહિત બનીને પૂર્ણ વિનયથી નમસ્કાર કરતા બોલ્યો કે 'હે નાથ ! સ્પૃહાને જિતનાર અને દેહસિદ્ધ એવા આપને જોવાથી મારી સિદ્ધિનો ગર્વ ગળી ગયો છે માટે હું આપના ચરણકમલમા સદા લીન થવાને ઇચ્છુ છુ. મિષ્ટાન્ન પ્રાપ્ત થતા તુચ્છ ભોજન કોને ભાવે ?' અને તે શ્રીપાદલિપ્તાચાર્યની નિરંતર સેવા કરવા લાગ્યો

એક વખત આચાર્યશ્રી અષ્ટાપદ વગેરે તીર્થોની મુહૂર્ત માત્રમા યાત્રા કરીને પાછા આવ્યા, ત્યારે અન્ય સાધુઓ ત્યા હાજર નહિ હોવાથી નાગાર્જુન તેમની સેવામા હાજર થયો અને ભક્તિભાવથી તેમના ચરણો ધોવા લાગ્યો પછી તે ચરણોદક પરઠવવા ચાલ્યો ત્યાં એકાતમા જઈને તે ચરણોદકને બરાબર સુઘ્યુ તથા તેનો સ્વાદ પણ ચાખી જોયો એ રીતે તેણે ચરણોદકના વાસ –સ્વાદ પરથી તેમા વપરાયેલી ૧૦૭ ઔષધિઓને શોધી કાઢી પછી તેણે ઔષધિઓનો લેપ કરી પોતાના પગે ચોપડીને ગુરુની માફક ઉડવાનો આરભ કર્યો, પણ તેમા જોઈએ તેવી સફળતા મળી નહિ, એટલે કે તે થોડુક ઊડીને નીચે પડયો આમ છતા તે હિંમત હાર્યો નહિ તેણે ફરી ઉડવાનો પ્રયત્ન કર્યો અને ફરી નીચે પટકાયો, એટલે તે મનમા વિચાર કરવા લાગ્યો કે 'રખેને કોઈ ઔષધિમાં ન્યૂનતા રહી ગઈ હોય !' તેથી જે ઔષધિ જે

સમયે અને જે નક્ષત્રે લાવવી ઘટે તે સમયે અને તે નક્ષત્રે લઈ આવ્યો અને તેનો લેપ તૈયાર કરી, પગે લગાડીને ઉડવા લાગ્યો, પરંતુ તે જરા ઊંચે ગયો ન ગયો કે ચકરી ખાઇને એક ઊંડા ખાડામાં ગબડી પડ્યો અને શરીરે છોલાયો

પછી મહામહેનતે બહાર નીકળી ગુરુ આગળ જતાં તેમણે કહ્યું કે 'અહો! ગુરુ વિના • પણુ પાદલેપ સિદ્ધ થયો કે શું!' ત્યારે તેણે હસીને ઉત્તર આપ્યો કે 'ગુરુ-વિના સિદ્ધિ ન થાય, પણ મે મારા બુદ્ધિબળની પરીક્ષા કરી છે' તેના આવા સત્ય ઉત્તરથી ગુરુ પ્રસન્ન થયા અને બોલ્યા કે 'હે ભદ્ર! તું સાભળ હું તારી રસસિદ્ધિ કે શુશ્રૂષાથી સંતુષ્ટ થયો નથી, પણ તારા પ્રજ્ઞાબળથી' પ્રસન્ન થયો છુ, કારણ કે પાદપ્રક્ષાલન માત્રથી વસ્તુનાં નામ કોણ જાણી શકે? માટે હુ તને વિદ્યા આપીશ, પણ તું મને ગુરુ દક્ષિણામાં શું આપીશ?'

નાગાર્જુને કહ્યું કે 'હે ભગવન્! આપ જે ફરમાવો તે આપવાને હુ તૈયાર છુ'

પછી ગુરુના કહેવાથી તેણે જૈન ધર્મ અંગીકાર કર્યો, એટલે ગુરુએ તેને એક ખૂટતા ઔષધનું નામ કહ્યું તથા બધી ઔષધિઓ પાણીને બદલે ચોખાના ધોવરામણમાં વાટવા જણાવ્યું એ પ્રમાણે કરતાં સિદ્ધ નાગાર્જુન ગરુડની જેમ આકાશ માર્ગે ઉડીને યથેચ્છ સ્થાને જવા લાગ્યો

પછી તે કૃતજ્ઞ વિદ્યાસિદ્ધ નાગાર્જુને શત્રુંજય પર્વ-તની તળેટીમા એક નગર વસાવ્યું અને તેને પોતાના ગુરુના નામ પરથી પાદલિપ્તપુરી નામ આપ્યું, જે આજે

પાલીતાણાના નામથી મશહુર છે

આ પરથી સમજવાનુ એ છે કે નાગાર્જુન જેવો એક મહા વિચક્ષણ પુરુષ ગુરુ વિના સારુ જ્ઞાન કે પૂરી વિદ્યા પામી ન શક્યો, તો સામાન્ય માણસની વાત શી કરવી?

પરિસ્થિતિ આવી હોવાથી જ જૈન શાસ્ત્રોમા કહ્યુ છે કે–

इहलोग-पारत्तहिअं, जेण गच्छइ सुग्गइं ।
बहुस्सुअं पज्जुवासिज्जा, पुच्छिज्जत्थविणिच्छयं ॥

'આ લોક અને પરલોકનુ હિત સધાય તથા સદ્ગતિની પ્રાપ્તિ થાય તે માટે મુમુક્ષુએ બહુશ્રુત એવા ગુરુને પર્યુપાસવા-જોઈએ અને તેમને અર્થવિનિશ્ચય એટલે તત્ત્વનું રહસ્ય પૂછવુ જોઇએ'

મુડકોપનિષદ્મા પણ આવો જ ઉપદેશ અપાયેલો છે 'तद्विज्ञानार्थं गुरुमेवाभिगच्छेत् समित्पाणि श्रोत्रियं ब्रह्मनिष्ठम्' તેના (આત્માના) વિશેષ જ્ઞાન અર્થે મુમુક્ષુએ સમિધ વગેરે હાથમા લઇને શ્રોત્રિય એટલે શ્રુતિવેદ વગેરેને જાણનાર અને બ્રહ્મનિષ્ઠ એટલે આત્મજ્ઞાની એવા ગુરુની પાસે જવું

ભગવદ્ગીતાના 'तद्विद्धि प्रणिपातेन परिप्रश्नेन सेवया–એ વચનો પરથી એમ જાણી શકાય છે કે આવા આત્મજ્ઞાની ગુરુ પાસે ગયા પછી તેમને પ્રણામ કરવા જોઇએ, વારવાર પ્રશ્ન પૂછવા જોઈએ અને તેમની સારી રીતે સેવા કરવી જોઈએ, જેથી ગુરુ પ્રસન્ન થઇને સાચુ જ્ઞાન આપે અને સસારસાગર તરી શકાય

૬-ગુરુના ગુણદોષ તપાસવાની જરૂર

અહીં બહુશ્રુત, શ્રોત્રિય, બ્રહ્મનિષ્ઠ વગેરે શબ્દોનો પ્રયોગ થયો છે, તે પરથી એટલુ સમજી શકાય છે કે ગમે તે ગુરુ પાસે જવાથી કે ગમે તેવાને ગુરુ ધારવાથી ધર્મ કે આત્મજ્ઞાનનો લાભ પામી શકાતો નથી

જે મનુષ્યો ગુરુના ગુણદોષની તપાસ કર્યા વિના તેમનો સ્વીકાર કરે છે, તેઓ ઘટ પરથી ગાય ખરીદનાર મુગ્ધ મનુષ્યનુ અનુસરણ કરે છે

એક મુગ્ધ મનુષ્યને વૈદ્યોએ માત્ર ગાયનાં દૂધ ઉપર રહેવાની સલાહ આપી આ રીતે દૂધ પર રહેતા રોજનુ પાચ-છ શેર દૂધ જોઇએ, એટલે તેણે ગાય ખરીદવાનો વિચાર કર્યો અને તે માટેના ખાસ બજારમા ગયો ત્યા અનેક પ્રકારની ગાયો ઊભેલી હતી કેટલીક રાતી, કેટલીક પીળી, કેટલીક કાબરી તો કેટલીક કાળી તેમાની કેટલીક દુબળી હતી, કેટલીક મધ્યમ હતી અને કેટલીક હૃષ્ટપુષ્ટ હતી તેમા એક હૃષ્ટપુષ્ટ ગાયને ગળે સુદર ઘટ બાધેલો હતો આ જોઇને મુગ્ધ મનુષ્યે વિચાર કર્યો કે અન્ય કોઇ ગાયને ગળે ઘટ બાધેલો નથી અને આ ગાયને ગળે ઘટ બાધેલો છે, તેમજ તે શરીરમા પણ હૃષ્ટપુષ્ટ છે, તેથી બીજી ગાયો કરતા જરૂર શ્રેષ્ઠ હશે અને વધારે દૂધ આપતી હશે આથી વધારે પૂછપરછ ન કરતા મોમાગ્યુ મૂલ્ય આપીને ખરીદી લીધી અને તેને ઘરે લાવ્યો

તેની સ્ત્રીએ એ ગાયને જોતા જ પ્રશ્ન કર્યો કે 'આને કેટલા વેતર થયા છે?' એટલે પેલાએ કહ્યુ કે 'એ તો

મે પૂછયુ નથી ' ત્રીએ બીજો પ્રશ્ન કર્યો કે ' એ કેટલુ દૂધ આપે છે ? ' ઉત્તરમાં પેલાએ જણાવ્યુ કે ' એ પણ મે પૂછયુ નથી ' આ સાભળી સ્ત્રીએ ત્રીજો પ્રશ્ન કર્યો કે ' શુ એને તમે દોહીને લીધી છે ? ' ત્યારે પેલાએ જણાવ્યુ કે ' ના, મે એને દોહી પણ નથી ' ફરી સ્ત્રીએ પૂછયુ ' તો શું તમે એનુ આઉ તપાસ્યુ છે ? ' પેલાએ કહ્યુ ' ના, હુ એ કોઇ માથાકૂટમા ઉતર્યો જ નથી ' સ્ત્રીએ પૂછયુ ' તો પછી આ ગાયને તમે કેવી રીતે ખરીદી ? ' પેલાએ કહ્યુ કે ' બધી ગાયોમા એ રુષ્ટપુષ્ટ હતી અને તેના ગળામાં સુદર ઘટ બાધેલો હતો, એટલે હુ સમજ્યો કે તે સહુથી વધારે દૂધ આપતી હશે, તેથી મેં માગ્યુ મૂલ્ય ચૂકવીને ખરીદી લીધી ' આ સાભળી સ્ત્રીએ કહ્યુ કે ' આ ગાય તો પાખડી છે, એટલે જરા પણ દૂધ આપશે નહિ '

આ સાભળીને મુગ્ધ મનુષ્ય ભારે વિમાનણમા પડી ગયો પછી તેણે માથુ ખજવાળતા કહ્યુ કે ' જો એમજ હોય તો આ ગાય આપણે બીજાને વેચી નાખીશું ' સ્ત્રીએ કહ્યુ ' પણ તમારા જેવા બીજા હૈયાફૂટા કોણ હશે કે જે વગર તપાસ્યે આ ગાયને ખરીદશે ? એટલે આટલેથી જ પત્યુ ' આ રીતે મુગ્ધ મનુષ્યને તે ગાય માથે પડી અને તેના પૈસા પાણીમાં ગયા

અહી જુદા જુદા રગની ગાયો તે જુદા જુદા વેશ વાળા ગુરુઓ સમજવા તેમા પાતળાપણું, મધ્યમપણું અને રુષ્ટપુષ્ટપણું ત્યાગ અને તપશ્ચર્યાની દૃષ્ટિએ જાણવું જે ગુરુ

આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ અર્થે ત્યાગમાર્ગનો સ્વીકાર કરે છે અને વિવિધ પ્રકારનાં તપો વડે ઇંદ્રિયો તથા દેહનું દમન કરે છે, તે દુબળા શરીરવાળા જણાય છે, જે ગુરુઓ અતિ ઉત્સાહથી ત્યાગમાર્ગનો સ્વીકાર કરે છે, પણ તપનું જોઈએ તેટલુ આલંબન લેતા નથી, તેઓ મધ્યમ શરીરવાળા જણાય છે, અને જેઓ સાધુપણુ લીધા પછી ત્યાગ અને તપશ્ચર્યા ભૂલી મનગમતા માલમલીદા ઉડાવે છે, તેઓ હૃષ્ટપુષ્ટ શરીરવાળા જણાય છે તેઓ જે બાહ્યાડંબર રાખે છે, તે ગળામાનો ઘટ સમજવો આવા ગુરુઓનું શરણ સ્વીકારવાથી ધર્મ કે તત્ત્વવિનિશ્ચય રૂપી દૂધ મળતુ નથી.

૭–અસદ્‌ગુરુ કે અયોગ્ય ગુરુના લક્ષણો

ગુરુને શરણે જઈ તેમની સેવા કરવાનું મુખ્ય કારણ એ છે કે તેઓ આપણને સાચુ જ્ઞાન આપે, સાચો માર્ગ બતાવે અને એ રીતે આપણે જન્મ, જરા, મૃત્યુના દુ ખ માથી બચી શકીએ, પરંતુ અસદ્‌ગુરુ, અયોગ્ય ગુરુ કે કુગુરુને શરણે જતા નથી તો સાચુ જ્ઞાન મળતુ, નથી તો સાચો માર્ગ જડતો કે નથી તો જન્મ, જરા અને મૃત્યુના દુ ખમાથી બચી શકાતું એટલે ભવભીરુ આત્માઓએ તેમને અવશ્ય છોડવા ઘટે

'અસદ્‌ગુરુ કે અયોગ્ય ગુરુ કોને કહેવાય?' તેનો ઉત્તર અહીં વિસ્તારથી આપીશુ જેઓ વિષયલંપટ કે વિષયાભિલાષી હોય, તેઓ ગુરુપદને માટે હરગીઝ યોગ્ય નથી આવા ગુરુઓ મુખેથી ઇશ્વર, બ્રહ્મ, આત્મા, ધર્મ વગેરેની વાતો કરતા હોય છે, પણ તેમનું હૃદય તો વિષય-

તૃપ્તિ તરફ જ ઢળેલું હોય છે, એટલે તેઓ એક યા બીજા બહાને સ્રીવર્ગને પોતાની આસપાસ એકઠો કરે છે, તેમને મીઠી મીઠી વાતોથી ભોળવે છે અને છેવટે તેમને પોતાની જાળમા સપડાવી મનની મુરાદ પાર પાડે છે કેટલીક વાર આવા ગુરુઓ શિષ્યની રૂપલાવણ્યવતી સ્રીના પ્રેમમા પડી તેને ઉડાવી પણ જાય છે અથવા તેની સાથે ખુલ્લો વ્યભિચાર પણ કરે છે 'પરણ્યાની પહેલી રાતે તમારી સ્રીને અમારી પાસે મોકલવી' એવા ફરમાનો પણ આ પ્રકારના ગુરુદેવો તરફથી છૂટેલા છે અને હજારો સ્રીઓની લાજ લુંટાયેલી છે 'તમારુ અમુક કામ થાય તો તમારે અમને રાજી કરવા' એવી બાધાઓ આપીને આ પ્રકારના ગુરુઓએ સમાજનુ સત્યાનાશ વાળેલું છે, એમ કહેતા અમને સંકોચ થતો નથી

આડો પડદો રાખીને સ્રી વર્ગમા એકલા બેસવું, આશીર્વાદનિમિત્તે તેમના માથે હાથ મૂકવા અને તેમના કરનો પોતાના ચરણને સ્પર્શ થવા દેવો વગેરે બાબતો બ્રહ્મચર્યનો ભગ થવામાં પ્રબળ નિમિત્તો છે, એટલે તેનો પ્રયોગ કરનારાઓ પોતાના ગુરુપદની યોગ્યતા ગુમાવે છે

જેઓ અબ્રહ્મચારી છે, તેઓ પણ ગુરુપદને માટે યોગ્ય નથી. આવા ગુરુઓ શિષ્યને બ્રહ્મચર્યનો મહિમા કઇ રીતિએ સમજાવી શકે ? અને કદાચ સમજાવવા બેસે તો પોથીમાના રીંગણા જેવો એ ઉપદેશ શિષ્યને શી અસર કરે ? બ્રહ્મચર્ય અને તપ વિના આત્માનો સાક્ષાત્કાર થતો નથી, એ સિદ્ધ હકીકત છે, એટલે આવા ગુરુઓને

શરણે જવાથી આત્મસાક્ષાત્કાર કે આત્મદર્શન થઈ શકે નહિ એ દેખીતુ છે સ્ત્રી અને પુત્રપરિવારનિમિત્તે આવા ગુરુઓના ગૃહમા જે કલેશ-કકાસ થાય છે અને જેના પરિણામે કોર્ટ-કચેરી સુધી જવું પડે છે, તેની અસર શિષ્યના મન પર કેવી પડે?' એ સમજી શકાય એવુ છે.

જેઓ કંચનના કામી એટલે ધનલોભી છે, તેઓ પણ ગુરુપદને માટે યોગ્ય નથી આવા ગુરુઓ એક યા બીજા બહાને શિષ્યના ધનનુ હરણ કરે છે અને તેને અતિ કઢંગી હાલતમા મૂકી દે છે કંચનના કામી ગુરુઓએ ભગવાનના નામની હુંડીઓ લખી શિષ્યો પાસેથી પૈસા પડાવ્યા છે અને સ્વર્ગમાં કેરીઓ તથા અનારનુ ઝાડ આપવાની ભલામણચીઠીઓ લખીને શિષ્યના ગજવાનો ભાર ઓછો કરેલો છે વળી તેમણે શિષ્યોને દુષ્ટ ગ્રહ તથા ભૂતપિશાચની બાધામાથી બચાવવાના બહાને મોટી રકમો પડાવેલી છે અને આજે પણ તેઓ સોનુ બનાવી આપવાના બહાને, ચલણી નોટોને ડબલ (બમણી) બનાવી આપવાના બહાને અથવા સટ્ટા, રેસ અને આકડાનુ સાચુ ભવિષ્ય કહેવાને બહાને પુષ્કળ પૈસા પડાવે છે આવા ગુરુઓ પાસેથી આત્મજ્ઞાનની આશા કઈ રીતિએ રાખી શકાય? ભક્ત કવિ અખાએ ઠીક જ કહ્યુ છે કે 'ધન હરે પણ ધોખો નવ હરે, એ ગુરુ શું કલ્યાણ જ કરે?' જે એક યા બીજા બહાને શિષ્યનુ ધન ધૂતી લે છે, પણ તેના હૃદયમા જે અનેકવિધ શંકાઓ હોય છે, તેનુ નિવારણ કરતા નથી, તે ગુરુ શિષ્યનુ કંઈ પણ કલ્યાણ કરવાને અસમર્થ છે

જેઓ ભક્ષ્યાભક્ષ્યના વિવેકથી રહિત છે અને માંસ, મદિરા, મત્સ્ય, ઈંડા તથા અન્ય અભક્ષ્ય વસ્તુઓનો ઉપયોગ કરે છે, તેઓ પણ ગુરુપદ માટે અયોગ્ય છે આવા ગુરુઓ શિષ્યને આહારશુદ્ધિનુ મહત્ત્વ શી રીતે સમજાવી શકે ? અને આહારશુદ્ધિનુ મહત્ત્વ ન સમજાવે તો સત્ત્વશુદ્ધિ સુધી શી રીતે લઈ જાય ? સત્ત્વશુદ્ધિથી જ આત્મદર્શન થાય છે, એ હકીકત સિદ્ધ છે, એટલે આવા ગુરુઓને શરણે જવાથી આત્મદર્શન પામી શકાતુ નથી, એ નિશ્ચિત છે

સવારે કેશર–કસ્તૂરી–બદામ–પીસ્તાવાળા દૂધ પીવા, બપોરે માલમલીદા ઉડાવવા, પાછલા પહોરે માદક પીણુ પીવા અને રાત્રે મોડે સુધી જમવાનો વ્યવહાર ચાલુ રાખવો એ પણ ગુરુપદની યોગ્યતા બહારની વસ્તુ છે એથી બ્રહ્મચર્યપાલનની શક્યતા રહેતી નથી અનુભવીઓ તો એમ કહે છે કે 'ભિક્ષા માગીને ખાવાનુ હોય અને તે પણ નીરસ, સૂવાનુ ભોંય પર હોય અને દેહ પર માત્ર એક લગોટી હોય તો પણ વિષયનો હલ્લો થાય છે, તો આ રીતે રહેનારાઓ બ્રહ્મચર્ય શી રીતે પાળી શકે ?'

જેઓ મિથ્યા સિદ્ધાંતોનો ઉપદેશ કરે છે, તેઓ પણ ગુરુપદને માટે યોગ્ય નથી આવા ગુરુઓને શરણે જતા મિથ્યાત્વની વૃદ્ધિ થાય છે અને ભવભ્રમણ અનેક ગણું વધી જાય છે, એ નિશ્ચિત છે

સ્વભાવથી જેઓ ગુરુપદને માટે અયોગ્ય છે, તેનો પણ અહીં પરિચય કરાવીશું જેઓ સ્વભાવે અતિક્રૂર હોય અને કંઈ વાકું પડ્યું કે શાપ આપવા તૈયાર હોય, તેઓ ગુરુપદ માટે અયોગ્ય છે શાસ્ત્રકારોએ તેમને ઝેરી નાગની ઉપમા આપી છે

જેઓ સ્વભાવે મહાકપટી હોય અને પોતાનું ધાર્યું કરવા અનેક જાતના કૂડકપટ કર્યા જ કરતા હોય, તેઓ પણ ગુરુપદ માટે અયોગ્ય છે શાસ્ત્રકારોએ તેમને ચોરની ઉપમા આપી છે

જેઓ સ્વભાવે દંભી હોય એટલે મનથી એક વસ્તુ માનતા હોય અને કરતા બીજી જ હોય, તેઓ પણ ગુરુપદ માટે અયોગ્ય છે શાસ્ત્રકારોએ તેમને ઠગની ઉપમા આપી છે

જેઓ સ્વભાવે કૃપણ હોય એટલે બદલો લીધા વિના ધર્મોપદેશ આદિ કાર્યો કરવા તૈયાર ન હોય, તેમને પણ ગુરુપદ માટે અયોગ્ય જાણવા શાસ્ત્રકારોએ તેમને વાણિયાની ઉપમા આપી છે

જેઓ સ્વભાવે મહાસ્વાર્થી હોય એટલે માત્ર લેવાનું જાણતા હોય પણ આપવાનું જાણતા ન હોય, તેમને પણ ગુરુપદ માટે અયોગ્ય જાણવા અહીં લેવાનું શું ? અને આપવાનું શું ? તેનો પણ ખુલાસો કરીએ. ગુરુઓ પોતાની આજીવિકા માટે ગૃહસ્થો પાસેથી આહાર-પાણી, વસ્ત્ર-પાત્ર તેમજ કેટલીક વસ્તુઓ મેળવે છે, એટલે તે લેવાની ક્રિયા છે અને તેઓ ધર્મોપદેશ દ્વારા વિધવિધ વિષયોનું જ્ઞાન આપે છે, એટલે તે આપવાની ક્રિયા છે અર્થાત્ જે સાધુ

આહાર-પાણી, વસ્ત્ર-પાત્ર તથા સત્કારાદિ ગ્રહણ કરે છે પણ ધર્મોપદેશ આપતા નથી, તે ગુરુપદને માટે અયોગ્ય છે શાસ્ત્રકારોએ તેમને વાઝણી ગાયની ઉપમા આપેલી છે.

જેઓ બોલવામા શૂરા હોય પણ આચરણમા અધૂરા હોય તે પણ ગુરુપદને યોગ્ય નથી શાસ્ત્રકારોએ તેમને નટની ઉપમા આપી છે

આ રીતે અયોગ્ય ગુરુઓનુ સ્વરૂપ જાણી તેમનો ત્યાગ કરનાર મહા અનર્થમાથી બચી શકશે અને સદ્‌ગુરુની પ્રાપ્તિનો માર્ગ સરળ બનાવશે.

૮–સદ્‌ગુરુના લક્ષણો

એક સત કવિ કહે છે કે—

જો સદ્‌ગુરુનું શરણુ જ મળે,
તો જન્મ જરા અને મૃત્યુ ટળે.

જૈન ધર્મનો પણ આ જ મુખ્ય સિદ્ધાત છે, પણ તે જાહેર કરે છે કે સદ્‌ગુરુઓની પ્રાપ્તિ ધારવા જેટલી સહેલી નથી કારણ કે—

शैले शैले न माणिक्य, मौक्तिक न गजे गजे ।
साधवो न हि सर्वत्र, चन्दन न वने वने ॥

'માણેક બધા પર્વતોમાથી નીકળતા નથી મોતી બધા હાથીઓના કુભસ્થલમા હોતા નથી ચદનના વૃક્ષ દરેક વનમાં ઉગતા નથી તેજ રીતે ગુરુપદની યોગ્યતા ધરાવનાર સુસાધુઓ સર્વત્ર મળી આવતા નથી' તાત્પર્ય કે તેઓ કોઇક જ સ્થળે ક્વચિત્ જ મળી આવે છે

'સદ્ગુરુ કોને માનવા ?' એ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં તે કહે છે કે—

महाव्रतधरा धीरा, भैक्ष्यमात्रोपजीविनः ।
सामायिकस्था धर्मोपदेशका गुरवो मता ॥

'જેઓ મહાવ્રતોને ધારણ કરનારા છે, જેઓ પરી ષહને સહન કરનારા છે, જે ભિક્ષા ઉપર જ પોતાનો નિર્વાહ ચલાવનારા છે, જેઓ સામાયિકમાં–સમભાવમાં રહેનારા છે અને જેઓ સત્યધર્મનો ઉપદેશ કરનારા છે, તેઓ ગુરુ મનાયેલા છે, અર્થાત્ તેમને સદ્ગુરુ માનવા.'

અહીં મહાવ્રતોથી નીચેનાં પાંચ મહાવ્રતો સમજવાનાં છે –(૧) પ્રાણાતિપાત-વિરમણ–વ્રત પ્રાણનો અતિપાત એટલે હિંસા, તેમાંથી નિવૃત્ત થવાનું વ્રત (૨) મૃષાવાદ-વિરમણ–વ્રત એટલે જૂઠું બોલતાં અટકવાનું વ્રત (૩) અદત્તાદાન–વિરમણ–વ્રત એટલે કોઈ પણ પ્રકારની ચોરી કરતાં અટકવાનું વ્રત (૪) મૈથુન–વિરમણ–વ્રત એટલે અબ્રહ્મથી અટકવાનું વ્રત અને (૫) પરિગ્રહ–વિરમણ–વ્રત એટલે પરિગ્રહથી અટકવાનું વ્રત

આ વ્રતો મન, વચન અને કાયાથી કરવું નહિ, કરાવવું નહિ અને અનુમોદવું પણ નહિ, એ રીતે દેશ અને કાલની મર્યાદાથી નિરપેક્ષપણે લેવાય છે, એટલે મહાવ્રત કહેવાય છે તેને ધારણ કરવાનું ત્યારે જ શક્ય બને છે કે જ્યારે અગાર એટલે ઘરનો ત્યાગ કરી અણગાર બનવામાં આવે આનો સ્પષ્ટ અર્થ એ છે કે જે પુરુષ સાધુ હોય તે જ સદ્ગુરુ થઈ શકે પણ ગૃહસ્થ હોય તે સદ્ગુરુ થઈ

પરીષહને સહન કરવાનો અર્થ એ છે કે સાધુજીવનની સાધના દરમિયાન ગમે તેવા કષ્ટ પડે તો પણ તેને સમભાવે વેઠી લેવા અને અદ્‌ભુત તિતિક્ષા કરવી શાસ્ત્રકારોએ પરીષહની સખ્યા ૨૨ની માની છે, તે આ પ્રમાણે –

(૧) ક્ષુધાપરીષહ–ગમે તેવી ભૂખ લાગી હોય તો પણ મનને પ્રસન્ન રાખવુ અને સૂઝતો આહાર મળે તો જ ગ્રહણ કરવો

(૨) તૃષાપરીષહ–ગમે તેવી તૃષા લાગી હોય તો પણ મનની સ્વસ્થતા ગુમાવવી નહિ કે સચિત્ત જળનો ઉપયોગ કરવો નહિ વાવ, કૂવા, તળાવ વગેરેમા રહેલું પાણી સચિત્ત કહેવાય છે

(૩) શીતપરીષહ–ગમે તેવી ભારે ઠંડી સહન કરી લેવી પણ તે ઉડાડવા માટે અગ્નિ સળગાવવો નહિ

(૪) તાપપરીષહ–ગમે તેવો આકરો તાપ સહન કરી લેવો, પણ તેના નિવારણ અર્થે ઠંડા જળનો, બરફનો કે પખા વગેરેનો ઉપયોગ કરવો નહિ

(૫) દંશ–મશક–પરીષહ–ડાસ મચ્છર કરડતા હોય તો સહન કરી લેવું, પણ તેને ઉડાડવા માટે ધૂણી કરવી નહિ કે દવા વગેરે વાપરવી નહિ

(૬) અચેલપરીષહ–વસ્ત્ર સર્વથા ન મળે કે જીર્ણ થઈ ગયેલા મળે તો પણ તેનાથી ચલાવી લેવું

(૭) અરતિપરીષહ–કોઈ ઉદ્વેગનું કારણ ઉત્પન્ન થાય તો પણ સમભાવ છોડવો નહિ કે ધર્માચરણ પ્રત્યે ખેદ ધારણ કરવો નહિ

(૮) સ્ત્રીપરીષહ–સ્ત્રીને સયમમાર્ગમા વિઘ્ન કરનાર જાણી તેને સરાગ દૃષ્ટિએ જોવી નહિ કે તે વિષયાર્થે નિમંત્રણ આપે તો તેને આધીન થવું નહિ

(૯) ચર્યાપરીષહ–ચોમાસાના ચાર માસ એક સ્થળે રહેવું ને બાકીના સમયમા સ્થળે સ્થળે પગપાળા વિચરતા રહેવું

(૧૦) નૈષેધિકીપરીષહ–શૂન્યગૃહ, સ્મશાન, સર્પનો રાફડો, પર્વતની ગુફાઓ વગેરે સ્થાનમા રહેવું અને પ્રાપ્ત થતા ઉપદ્રવોથી ચલાયમાન ન થવું

(૧૧) શય્યાપરીષહ–સૂવા માટે ગમે તેવુ સ્થાન કે ગમે તેવુ આસન મળે તો ચલાવી લેવુ, પણ ખિન્ન થવુ નહિ

(૧૨) આક્રોશપરીષહ–કોઈ અજ્ઞાની મનુષ્ય તિરસ્કાર કરે તો તેના પ્રત્યે દ્વેષ ન કરવો.

(૧૩) વધપરીષહ–કોઈ લાકડીથી મારે કે હથિયારથી હણે તો પણ તેના પર ક્રોધ ન કરતા સમભાવમા સ્થિર રહેવુ

(૧૪) યાચનાપરીષહ–મારાથી બીજા પાસે કેમ મગાય? એ વિચારને આધીન ન થતા દરેક વસ્તુ યાચીને જ વાપરવી

(૧૫) અલાભપરીષહ–ભિક્ષામા કોઈ વસ્તુ ન મળી તો ખેદ કરવો નહિ

(૧૬) રોગપરીષહ—ગમે તેવો રોગ ઉત્પન્ન થાય તો પણ મનને શાંત રાખવું યોગ્ય ઉપચારથી ન મટે તો કર્મનો ઉદય જાણી શાંતિ રાખવી, પણ ગભરાવું

(૧૭) તૃણુ સ્પર્શપરીષહ—અમુક કોટિના સાધુઓને તૃણુનો સથારો હોય છે તેના પર સૂતા તૃણુની અણીઓ વાગે તે સહન કરી લેવી જેમને વસ્ત્રનો સથારો હોય છે, તે ખરબચડો કે પ્રતિકૂળ હોય તો પણુ દીનતા ધારણુ કરવી નહિ

(૧૮) મલપરીષહ—પરસેવા વગેરેથી શરીરને મેલ લાગ્યો હોય કે વાસ આવતી હોય તો સમભાવે સહન કરી લેવી, પણુ જલસ્નાનની ઈચ્છા કરવી નહિ જલ સ્નાન સાધુઓને માટે નિષિદ્ધ છે

(૧૯) સત્કારપરીષહ—કોઈ સારો સત્કાર કરે તો તેથી ફૂલાઈ જવુ નહિ

(૨૦) પ્રજ્ઞાપરીષહ—બહુશ્રુતપણાનુ કે બુદ્ધિનું અભિમાન કરવું નહિ

(૨૧) અજ્ઞાનપરીષહ—ઘણો પ્રયત્ન કરવા છતા જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય નહિ તો ખેદ કરવો નહિ કે શ્રુતનો અભ્યાસ છોડી દેવો નહિ જેટલુ આવડે તેટલુ ગ્રહણ કરવું

(૨૨) સમ્યકત્વ પરીષહ—અનેક કષ્ટ અને ઉપસર્ગ પ્રાપ્ત થવા છતા સર્વજ્ઞભાષિત ધર્મની શ્રદ્ધાથી ચલાયમાન ન થવુ

ભિક્ષા ઉપર જીવવાનો અર્થ એ છે કે તેઓ પોતાના ચકી રસોડુ ચલાવે નહિ કે જાતે રાધે નહિ, પણુ ગૃહસ્થોના ઘરમાથી જે સૂઝતા આહારપાણી મળે તેનાથી જ પોતાની આજીવિકા ચલાવે

સમભાવમા રહેવાનો અર્થ એ છે કે રાગદ્વેષ, સુખ-દુ ખ કે હર્ષવિષાદના દ્વદ્વમા સપડાવુ નહિ ગમે તેવી અનુ ળ કે વિપરીત સ્થિતિમા પણ મનનું સમતોલપણુ ગુમાવવુ નહિ, તેમ જ સર્વ જીવોને સમાન માની તેમના પ્રત્યે મૈત્રીભાવ દાખવવો

સત્ય ધર્મનો ઉપદેશ કરવાનો અર્થ એ છે કે સર્વજ્ઞ ભગવતોએ જે પ્રકારે તત્ત્વની પ્રરૂપણા કરી છે, જે પ્રકારે આચારનો બોધ આપ્યો છે, તે પ્રમાણે જ લોકોને તેનો ઉપદેશ કરવો, પણ પોતાની મતિકલ્પનાથી તેમા ફેરફાર કરવો નહિ

આવા ગુરુઓ ભલે થોડા હોય, પણ આજે વિદ્યમાન છે, એટલે તેમનુ શરણ શોધવુ, તેમની સેવા કરવી અને એ રીતે સાચુ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી ભાવસાગરને તરી જવો, એ પ્રત્યેક મુમુક્ષુનું પવિત્ર કર્તવ્ય છે

૯—વિનયની મહત્તા

સદ્ગુરુની સેવા માટે જૈન શાસ્ત્રોમાં વિનય શબ્દ પ્રસિદ્ધ છે તેની મહત્તા દર્શાવતા શાસ્ત્રકારોએ કહ્યુ છે કે 'મૂળમાથી જેમ થડ થાય છે, થડમાથી જેમ ડાળીઓ થાય છે, ડાળીઓમાથી જેમ ડાખળીઓ થાય છે, ડાખળીઓમાથી જેમ પાદડા થાય છે અને પાદડામાથી જેમ ફૂલ અને ફૂલનો રસ થાય છે, તેમ વિનયરૂપી મૂળમાથી ધર્મનો સ્કન્ધ (થડ) પ્રકટે છે અને તેનો ક્રમશ વિસ્તાર થતા કીર્તિ, શ્રુત અને નિ શ્રેયસનો લાભ થાય છે'

'જે શિષ્યો આચાર્યો અને ઉપાધ્યાયોની સેવા કરે છે, તેઓ ... સિંચાયેલા વૃક્ષોની પેઠે વૃદ્ધિ પામે

'જે શિષ્ય સદ્‌ગુરુની આજ્ઞામા રહે છે, જે ધર્મનુ રહસ્ય સમજ્યો છે તથા જે વિનયની બાબતમા કુશળ છે, તે આ દુસ્તર (સસાર) પ્રવાહને તરી જાય છે તથા કર્મોનો ક્ષય કરી ઉત્તમ ગતિને આપે છે'

'અવિનીત પુરુષોને વિપત્તિ છે અને સુવિનીત પુરુષોને સૌ રૂડા વાના છે, એમ જે બરાબર જાણે છે, તે જ સુશિક્ષિત થઈ શકે છે'

'જે શિષ્ય ક્રોધી, મદમત્ત, અપ્રિય વક્તા, માયાવી અને શઠ હોઈ અવિનીત રહે છે, તે પ્રવાહમા તણાતા કાષ્ઠની પેઠે સસારપ્રવાહમા તણાયા કરે છે'

'જે શિષ્ય ગર્વ, ક્રોધ, માયા અને પ્રમાદને કારણે ગુરુ સાથે રહીને વિનય શીખતો નથી, તે વાસના ફળની માફક પોતાના જ નાશનુ કારણ થાય છે'

'અગ્નિહોત્રી બ્રાહ્મણ જેમ વિવિધ પ્રકારની આહુતિઓ અને મત્રો વડે અભિષિક્ત અગ્નિની શુશ્રૂષા કરે છે, તેમ અમિત જ્ઞાની શિષ્યે પણ ગુરુની વિનયપૂર્વક શુશ્રૂષા કરવી'

૧૦–વિનયનુ સામાન્ય સ્વરૂપ

વિનયનુ સામાન્ય સ્વરૂપ આ પ્રમાણે મનાય છે—

अभ्युत्थानं तदालोकेऽभियानं च तदागमे ।
शिरस्यञ्जलिसंश्लेषः स्वयमासनढौकनम् ॥
आसनाऽभिग्रहो भक्त्या वन्दना पर्युपासनम् ।
तद्यानेऽनुगमश्चेति प्रतिपत्तिरियं गुरोः ॥

—યોગશાસ્ત્ર, પ્રકાશ ૩ શ્લો.

'ગુરુ આવતાં દેખાય કે આસન પરથી એકદમ ઊભા થઈ જવુ અને આવે એટલે તેમની સામે જવુ તેમને મસ્તક પર બે હાથની અજલિ લગાડી પ્રણામ કરવો અને તેમને બેસવા પોતાના જ હાથે ઉપાડીને આસન મૂકવુ પછી ગુરુ આસન પર વિરાજે ત્યારે જ પોતે આસન પર બેસવુ પછી ભક્તિપૂર્વક વદના કરવી અને ચરણ દબાવવા, આજ્ઞા પૂછવી, હિતશિક્ષા સાભળવી, ભક્તિ કરવી, વગેરે પર્યુપાસના-સેવા કરવી. તેઓ બહાર જાય ત્યારે થોડે સુધી પાછળ જવુ આ ઉપચારવિનયરૂપ ગુરુની પ્રતિપત્તિ છે'

શ્રી ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રમા વિનયને લગતા બીજા પણ કેટલાક નિયમો આપ્યા છે, તે આ પ્રમાણે —

(૧) ગુરુજનોની પીઠ પાસે કે આગળ-પાછળ અડીને બેસવુ નહિ

(૨) એકદમ પાસે બેસી પગ સાથે પગ અડાડવા નહિ

(૩) શય્યા કે પોતાના આસન ઉપર બેમીને જ ઉત્તર આપવો નહિ

(૪) ગોઠણ છાતી પાસે રાખી હાથ બાધીને બેસવું નહિ

(૫) પગ ફેલાવીને પણ બેસવુ નહિ

(૬) ગુરુ બોલાવે ત્યારે બેસી ન રહેતા વિવેકપૂર્વક પોતાનું આસન છોડીને તેમની પાસે જવું અને તેમને શુ કહેવાનુ છે, તે સાભળવુ

(૭) પોતાની શય્યા કે આસન પર બેઠા બેઠાં ગુરુને પ્રશ્ન પૂછવો નહિ

(૮) ગુરુની પાસે જઈ, હાથ જોડી, નમ્રતાપૂર્વક બેસી કે ઊભા રહીને પ્રશ્નનું સમાધાન મેળવવું

(૯) આવી રીતે વિનયથી વર્તનારને ગુરુએ સૂત્ર-વાચન અને અર્થ એ બને વસ્તુ અધિકાર મુજબ આપવી

૧૧–વંદનવિધિ

મુમુક્ષુ અથવા સાધકે પ્રતિદિન જે છ આવશ્યક ક્રિયાઓ કરવાની છે, તેમા ત્રીજી ક્રિયા વંદન અર્થાત્ ગુરુ વંદનની છે, એટલે ગુરુને પ્રતિદિન પ્રાત અને સાયંકાળે વિધિસર વંદન કરવું આવશ્યક છે આ વંદનનુ તાત્કાલિક ફળ શ્રુતધર્મની પ્રાપ્તિ છે અને પારંપરિક ફળ ભવસંતતિનો ક્ષય છે તે અંગે ગુરુવંદનભાષ્યમાં કહ્યુ છે કે—

विणयोवयारमाणस्स, भजणा पूमणा गुरुजणस्स ।
तित्थयराण य आणा, सुमधम्माराहणाकिरिया ॥

'ગુરુને વંદન કરવાથી અનુક્રમે વિનયોપચાર, માનનુ ખંડન, ગુરુજનની પૂજા, તીર્થંકરોની આજ્ઞાનુ પાલન, શ્રુતધર્મની આરાધના તથા અક્રિયપદ (મુક્તિ) ની પ્રાપ્ત થાય છે'

અહીં એ સ્પષ્ટતા કરવી જરૂરી છે કે ગુરુ સામા મળે ત્યારે 'मत्थएण वंदामि' કહેવા સાથે માથુ નમાવી, હાથ જોડવા-પૂર્વક વંદન કરવું તે ફિટ્ટાવંદન કે જઘન્ય વંદન છે ગુરુ બેઠા કે ઊભા હોય ત્યારે બે હાથ, બે ઢીંચણ અને મસ્તક એ પાંચ અંગો ભેગા કરીને પ્રણિપાત કે ખમાસમણસૂત્ર×

× પ્રણિપાત કે ખમાસમણ સૂત્રનો પાઠ આ પ્રમાણે બોલાય છે -इच्छामि खमासमणो वंदिउं जावणिज्जाए निसीहिआए

બોલવાપૂર્વક વંદન કરવુ એ સ્તોભવદન કે મધ્યમ વદન છે અને પ્રાતઃકાળ તથા સાયકાળે ગુરુવદનનો પાઠ બોલી ચરણસ્પર્શપૂર્વક જે વિશિષ્ટ વદન કરવુ, એ દ્વાદશાવર્ત વદન કે ઉત્તમ વદન છે

આ વદનવિધિ પર એક દૃષ્ટિપાત કરવાથી જૈન ધર્મમા ગુરુ અને શિષ્યનો કેવો સબધ હોય છે, તેનો સ્પષ્ટ ખ્યાલ આવી જશે.

વિધિપૂર્વક વંદન કરવાની ઇચ્છાવાળો શિષ્ય ગુરુ બેઠા હોય તે ભણી જાય છે અને થોડે દૂર ઊભો રહીને અવનત મુદ્રાએ કહે છે 'હે ક્ષમાશ્રમણ! હુ આપને +યાપનીયા અને નૈષેધિકી વડે વદન કરવાને ઇચ્છુ છુ

ગુરુ—જેવી તારી ઇચ્છા

શિષ્ય—મને આપના અવગ્રહની અદર એટલે નજીક આવવાની આજ્ઞા આપો

ગુરુ—આજ્ઞા આપુ છુ

શિષ્ય—પાપક્રિયા તજીને આપના ચરણને હુ ઉત્તમાગ વડે સ્પર્શુ છુ આ સ્પર્શથી આપને કઇ પણ ખેદ થાય એટલે તકલીફ પડે તો ક્ષમા કરજો શુ ખેદ વિના અને બહુ શુભ વડે આપનો દિવસ વ્યતિક્રમ્યો? (જો સાયકાળની વદના હોય તો દિવસ બોલાય છે અને

मत्थएण वंदामि। હે ક્ષમાશ્રમણ! હુ આપને યાપનિકા તથા નૈષેધિકી વડે વદન કરવાને ઇચ્છુ છુ મસ્તક નમાવી (તેમજ બીજા ચાર અંગો ભેગા કરી) વદન કરુ છુ

+ (યાપનીયા=યથાશક્તિ મર્યાદા નૈષેધિકી=પ્રાણાતિપાતાદિ દોષત્યાગ)

પ્રાત કાળની વદના હોય તો રાત્રિ બોલાય છે અહીં દરેક સ્થળે એમ જ સમજવુ)

ગુરુ—એમ જ છે

શિષ્ય—આપને સયમયાત્રા વર્તે છે?

ગુરુ—તને પણ વર્તે છે?

શિષ્ય—આપનુ શરીર અને મન ઇંદ્રિયો અને કષાયોના ઉપઘાતરહિત છે?

ગુરુ—એમ જ છે

શિષ્ય—હે ક્ષમાશ્રમણ! દિવસ દરમિયાન આપના પ્રત્યે જે અપરાધ થયા હોય તેની ક્ષમા માગુ છુ

ગુરુ—હુ પણ ક્ષમા માગુ છુ.

શિષ્ય—આવશ્યક ક્રિયા માટે હવે હું અવગ્રહની બહાર જાઉ છુ દિવસ દરમિયાન આપ ક્ષમાશ્રમણની તેત્રીશ પૈકી કોઇ પણ આશાતના કરી હોય તેનાથી હું પાછો ફરૂ છુ વળી જે કઈ અતિચાર (અપરાધ) મિથ્યા ભાવને લીધે થયેલી આશાતના વડે થયો હોય, મન-વચન-કાયાની દુષ્ટ પ્રવૃત્તિથી થયેલી આશાતના વડે થયેલો હોય, ક્રોધ-માન-માયા-લોભની વૃત્તિદ્વારા થયેલી આશાતના વડે થયો હોય કે સર્વ કાલ સબધી, સર્વ પ્રકારના મિથ્યા (માયા-કપટ ભર્યા) ઉપચારો દ્વારા, સર્વ પ્રકારના ધર્મના અતિક્રમણને લીધે થયેલી આશાતના વડે થયો હોય, તેનાથી હે ક્ષમાશ્રમણ! હુ પાછો ફરુ છુ, તેની હુ નિદા કરુ છુ અર્થાત્ તેને હુ વખોડી કાઢુ છુ, આપની સમક્ષ તેની ગર્હા કરુ છુ અને એ અશુભ યોગવાળા મારા આત્માનો ત્યાગ કરુ છું

ચરણને સ્પર્શ કરી લલાટે લગાડવાની ક્રિયાને આવર્ત કહે છે આવા આવર્ત એક વદનમા છ વાર થાય છે, પણ આવુ વદન એક સાથે બે વાર કરવામા આવે છે, એટલે તેના આવર્તની સખ્યા દ્વાદશ–બાર થાય છે, તેથી આ વદનને દ્વાદશાવર્ત વદન કહેવામા આવે છે

૧૨–તેત્રીશ આશાતના

આ વદનવિધિમા તેત્રીશ આશાતનાનો ઉલ્લેખ આવે છે, તેનો અર્થ પણ સ્પષ્ટતાથી સમજી લઇએ જે કાર્ય વિનય એટલે શિષ્ટાચારથી વિરુદ્ધ હોય અને ગુરુની કોઈ પણ પ્રકારે અવહેલના કરનારુ હોય તેને આશાતના કહેવાય છે તે આ પ્રમાણે —

(૧) કારણ વિના ગુરુની આગળ ચાલવુ
(૨) ,, ,, ,, બાજુમા ચાલવુ
(૩) ,, ,, ,, પાછળ તદ્દન નજીક ચાલવું
(૪) ,, ,, ,, આગળ ઊભા રહેવુ
(૫) ,, ,, ,, બાજુમા ઊભા રહેવુ
(૬) ,, ,, ,, પાછળ તદ્દન નજીક ઊભા રહેવુ.
(૭) ,, ,, ,, આગળ બેસવુ
(૮) ,, ,, ,, બાજુમા બેસવુ
(૯) ,, ,, ,, પાછળ નજીક બેસવું.
(૧૦) ગુરુની પહેલા સ્થંડિલ ભૂમિથી× પાછા ફરી આવવું

× સાધુઓ મલવિસર્જન માટે ગામ બહાર જે જગ્યા નિર્જીવ જગાએ જાય છે, તેને સ્થડિલભૂમિ કહે છે તે સમયે

(૧૧) ગુરુ વાતચીત કરે તે પહેલા પોતે વાતચીત કરવી
(૧૨) બહારથી ગુરુની સાથે આવ્યા છતા 'ગમણાગમણે' ની આલોચના પહેલી કરવી.
(૧૩) ગોચરી બીજા પાસે આલોચ્યા પછી ગુરુ પાસે આલોચવી
(૧૪) ગોચરી બીજાને બતાવીને ગુરુને બતાવવી.
(૧૫) ગુરુની રજા વિના મનમાની ગોચરી કોઈને આપી દેવી
(૧૬) ગુરુને બીજાની પછી નિમંત્રણ દેવુ
(૧૭) ગુરુને જે તે આપી દઈ સારુ સારુ પોતે લેવુ.
(૧૮) ગુરુ રાતમા જાગવા કે ઊંઘવાનો પ્રશ્ન પૂછે, પણ તેનો ઉત્તર ન દેવો
(૧૯) રાત્રિ સિવાયના વખતમા પણ જવાબ ન દેવો
(૨૦) ગુરુ બોલાવે તો આસન પર બેઠા બેઠા કે શય્યામા સૂતા સૂતા જવાબ આપવો
(૨૧) ગુરુ બોલાવે તો 'શુ છે?' એમ કહેવુ
(૨૨) ગુરુને તુંકારાથી બોલાવવા
(૨૩) ગુરુના ઠપકા સામે ગુરુને જ તેવો ઠપકો દેવો. દા ત 'તમે ય આળસુ છો' એમ કહી તેમણે ચીંધેલુ કામ ન કરવુ.
(૨૪) ઘણા ઊંચા અને કર્કશ સ્વરથી વદન કરવુ
(૨૫) ગુરુ વાતચીત કરતા હોય કે ઉપદેશ આપતા હોય

રીતે ગુરુ અને શિષ્ય સાથે જાય છે તેને ઉદ્દેશીને આ આશાતના કહેલી છે

ત્યારે વચ્ચે ડહાપણ ડહોળવુ અને 'આ આમ છે, આ તેમ છે' વગેરે બોલવુ.

(૨૬) 'તમને પાપ નથી લાગતું ? વાત એમ નથી' વગેરે બોલવુ

(૨૭) ગુરુવાક્યની પ્રશસા ન કરવી

(૨૮) ગુરુ ધર્મકથા કહેતા હોય તે વેળા 'હવે મૂકો એ વાત, ભિક્ષા-વેળા થઈ ગઈ છે, સૂત્ર-પૌરુષી વેળા થઈ ગઈ છે, ભોજન વેળા થઈ ગઈ છે' વગેરે બોલવુ.

(૨૯) વચ્ચે બોલવુ, ગુરુની વાત તોડી નાખવી.

(૩૦) ગુરુની સામે જ સમાન આસને કે ઊંચા આસને બેસવુ

(૩૧) પોતે વિશેષ ધર્મકથા કહેવી

(૩૨) ગુરુના આસનને પગ લગાડવો અથવા ભૂલથી લાગી જાય તો ક્ષમા માગવી નહિ

(૩૩) ગુરુની શય્યા કે આસન પર બેસવુ

જૈન મહર્ષિઓએ કહ્યુ છે કે 'ગુરુની અવહેલના કરીને જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવુ અશક્ય છે જે ગુરુ આચારવાન છે, ગુણનિધિ છે, તેમનુ અપમાન કરવુ, એ અગ્નિની પેઠે પોતાના સદ્ગુણોને ભસ્મીભૂત કરવા બરાબર છે'

તે અગે વૈદિક સપ્રદાયમા પણ નીચેના વચનો જોવામા આવે છે -'ગુરુની આજ્ઞાનો ભગ કરવો, ગુરુના ધનનુ હરણ કરવુ, ગુરુનુ ભૂડુ કરવુ કે મનથી પણ ભૂડુ ઇચ્છવુ તે ગુરુદ્રોહ છે અને તે કરનારો પાતકી છે'

'શિષ્યે શ્રીગુરુ આગળ કદી પણ જાતિ, વિદ્યા, ધન

વગેરેનુ અભિમાન કરવુ નહિ, પરતુ તેનો ત્યાગ કરીને સર્વદા તેમની સેવા કરવી '

'વિનીત શિષ્ય કામ–ક્રોધનો પરિત્યાગ કરીને ગુરુની સ્તુતિ-ભક્તિ કરતો થકો પૃથ્વી ઉપર ગુરુથી નીચા આસને બેસે અને ગુરુએ બતાવેલુ કાર્ય કરે

'ગુરુએ કહેલી વાત હિતકર કે અહિતકર લાગે તો પણ તેને આદરપૂર્વક સાભળી લેવી જોઈએ જે શિષ્ય ગુરુની વાત અનાદરથી સાભળે છે, તે રૌરવ નરકમા જાય છે '

'ગાય તથા બ્રાહ્મણને મારનારને જે પાપ લાગે છે, તે ગુરુની આગળ ખોટુ બોલવાથી લાગે છે, માટે ગુરુની આગળ કદી પણ ખોટુ બોલવુ નહિ '

આપસ્તમ્બીય ધર્મસૂત્રમા કહ્યુ છે કે 'ગુરુની આજ્ઞા થયા પછી સૂવુ, તેમના તરફ પગ ન ફેલાવવા, તેમની સાથે સૂતા સૂતા બોલવુ નહિ, ગુરુને જે કઈ કહેવુ હોય તે કહી રહ્યા પછી બેસીને પ્રત્યુત્તર દેવો, ગુરુ ઊભા હોય ત્યારે ઊભા રહેવુ, જતા હોય ત્યારે પાછળ જવુ અને દોડતા હોય ત્યારે પાછળ દોડવુ આત્મપ્રશસા છોડીને અને અવિક્ષિપ્ત મનવાળા થઈને દેવની માફક આચાર્યની ઉપાસના કરવી '

આના પરથી સમજી શકાશે કે ગુરુ પ્રત્યે શિષ્યે કેવુ વર્તન રાખવુ જોઈએ.

'વિનય વિના વિદ્યા નહિ,' એ જૈન મહર્ષિઓની સ્પષ્ટ ઘોષણા છે તે અગે જૈન શાસ્ત્રોમા રાજા શ્રેણિક અને માતગનુ ઉદાહરણ અપાય છે, તે પાઠકોએ જાણવા જેવું છે

રાજા શ્રેણિકનું ઉદાહરણ

મગધ દેશની મહારાણી તરીકે પંકાયેલી રાજગૃહી નગરીના અંદરે વર્ણના લોકો રહેતા હતા, તેમા એક વિદ્યાસિદ્ધ માતંગ પણ રહેતો હતો તેની સ્ત્રીને એક વાર કેરી ખાવાનું મન થયું, એટલે તેણે પતિને વિનંતિ કરી કે 'હે સ્વામિનાથ! મને કેરી ખાવાનુ ઘણું મન છે, માટે તમે ત્યાંથી સુંદર કેરી લાવી આપો ' માતંગે કહ્યુ કે 'અત્યારે કેરીની ઋતુ ચાલતી નથી, એટલે કેરી કયાથી લાવી આપું !' ત્યારે સ્ત્રીએ કહ્યુ કે 'આપણા નગરમા રાણી ચેલ્લણાનો બગીચો છે, તેમા છયે ઋતુના ફળો પાકે છે, એટલે કેરી ત્યાંથી મળી શકશે.

આ તો સ્ત્રીહઠ એટલે કામ કર્યા વિના છૂટકો નહિ તેથી માતંગ રાત્રિના સમયે તે બગીચા પાસે ગયો. ત્યા પાકેલી કેરીવાળુ એક સુંદર આમ્રવૃક્ષ તેના જોવામા આવ્યું, પરંતુ તે ઘણું ઊંચુ હતું, તેથી માતંગે અવનામિની વિદ્યાનો પ્રયોગ કરીને તેની ડાળીઓ નીચી નમાવી દીધી અને તેના પર જે કેરીઓ પાકી હતી, તે તોડી લીધી.

સવારે બગીચામા ફરવા આવતા રાણી ચેલ્લણાએ પેલાં આમ્રવૃક્ષ ઉપર કેરીઓ જોઈ નહિ, એટલે રાજા શ્રેણિકને વાત કરી અને રાજા શ્રેણિકે મંત્રીશ્વર અભયકુમારને બોલાવીને કહ્યુ કે 'આપણા બગીચામાં ગત્રે કોઈક ચોર આવેલો છે અને તેણે ઊંચા આમ્રવૃક્ષ ઉપરથી કેરીઓ તોડી લીધેલી છે; પરંતુ તે એટલો બધો હોશિ-

ચાર છે કે તેનું એક પણ પગલું પડવા દીધું નથી આવો ચોર કોઈ વાર અંતઃપુરમાં પણ પ્રવેશ કરી શકે, માટે તેને શોધીને મારી આગળ હાજર કરો '

રાજાની આજ્ઞા મંત્રીઓને શિરોધાર્ય હોય છે, એટલે મંત્રીશ્વર અભયકુમાર એ ચોરને શોધવાના કામમાં લાગી ગયા એમ કરતા તેઓ નગરના ચોકમાં આવ્યા કે જ્યાં નગરલોકો તરફથી નાટક થતું હતું હજી નાટક શરુ થવાને થોડીવાર હતી, એટલે તેમણે વાત માંડી કે—

'વસંતપુર નામે એક મોટું નગર હતું તેમાં જીર્ણ શેઠ નામે એક મોટો શેઠ હતો તેને એક રૂપ-લાવણ્યવતી કન્યા હતી આ કન્યા ઉમર લાયક થઈ હતી, એટલે ઇચ્છિત વર મેળવવા માટે રોજ કામદેવની પૂજા કરવા જતી હતી આ પૂજા માટે જે પુષ્પોની જરૂર પડે તે રસ્તામાં આવતા એક બગીચામાંથી છુપચૂપ તોડી લેતી હતી હવે એક વખત બગીચાના માળીએ તેને ફૂલ તોડતા જોઈ લીધી, એટલે તેને પકડી અને તેના અપ્રતિમ સૌંદર્યનો ઉપભોગ કરવાની માગણી કરી આથી તે બાળાએ કહ્યુ કે 'હે માળી! હજી હું કૌમારવ્રતમાં છું, તેથી પુરુષના સ્પર્શને યોગ્ય નથી એટલે તું મને અડકીશ નહિ ' તે સાંભળીને માળીએ કહ્યુ કે 'તું મને વચન આપ કે પરણીને પહેલી રાત્રે મારી પાસે આવીશ, તો હું તને જવા દઉં ' એટલે કન્યાએ વચન આપ્યું અને તે માળીના પંજામાંથી મુક્ત થઈ

હવે કેટલાક સમય પછી તે બાળાના એક ઉત્તમ

પતિ સાથે લગ્ન થયા અને રાત્રે તે વાસગૃહમા ગઈ, ત્યારે તેણે પતિને કહ્યુ કે 'હે આર્યપુત્ર! કોઈ કારણને લીધે મારે એક માળીને એવું વચન આપવું પડ્યુ છે કે પરણીને પહેલી રાત્રે તારી પાસે આવીશ, માટે એ વચન પૂર્ણ કરવા મને તેની પાસે જવાની આજ્ઞા આપો પછી હું સદૈવ તમારે જ આધીન છુ ' પતિએ તેને સત્યવાદિની માની જવાની રજા આપી

હવે આ બાળા સુદર વસ્ત્રાભૂષણથી સજ્જ થઈને માળીને મળવા ચાલી ત્યા રસ્તામા કેટલાક ચોરો મળ્યા તેમણે રસ્તો આતર્યો અને બધા ઘરેણા ઉતારી દેવાની આજ્ઞા કરી તે વખતે આ બાળાએ માળીની વાત કહી સભળાવી અને વધારામા જણાવ્યુ કે 'જ્યારે હુ પાછી ફરુ ત્યારે ખુશીથી તમને મારા આભૂષણો ઉતારી આપીશ!' આ વાતથી ચોરોને વિશ્વાસ બેઠો, એટલે તેમણે તે બ્નાને એમ ને એમ જવા દીધી

આગળ જતા કેટલાક દિવસનો ભૂખ્યો એક રાક્ષસ મળ્યો તે આવા સુંદર ખાજને જતું કેમ કરે? એટલે આગળ ધસી આવ્યો ને પકડવાની તૈયારી કરી, ત્યા બાળાએ કહ્યુ કે 'જરા શાતિ રાખો ' એટલે રાક્ષસ ઊભો રહ્યો અને બાળાએ માળીવાળી વાત કરી. પછી તેને વિનતિ કરી કે 'મને મારુ વચન પૂર્ણ કરી લેવા દો, બાદ તમારે મારુ ભક્ષણ કરવુ હોય તો ખુશીથી કરજો.' રાક્ષસને પણ બાળાની વાત પર વિશ્વાસ બેઠો, એટલે તેને જવા દીધી

પતિ સાથે લગ્ન થયા અને રાત્રે તે વાસગૃહમા ગઈ, ત્યારે તેણે પતિને કહ્યુ કે 'હે આર્યપુત્ર! કોઈ કારણને લીધે મારે એક માળીને એવુ વચન આપવુ પડ્યુ છે કે પરણીને પહેલી રાત્રે તારી પાસે આવીશ, માટે એ વચન પૂર્ણ કરવા મને તેની પાસે જવાની આજ્ઞા આપો પછી હુ સદૈવ તમારે જ આધીન છુ' પતિએ તેને સત્યવાદિની માની જવાની રજા આપી

હવે આ બાળા સુદર વસ્ત્રાભૂષણથી સજ્જ થઈને માળીને મળવા ચાલી ત્યા રસ્તામા કેટલાક ચોરો મળ્યા તેમણે રસ્તો આતર્યો અને બધા ઘરેણા ઉતારી દેવાની આજ્ઞા કરી તે વખતે આ બાળાએ માળીની વાત કહી સભળાવી અને વધારામા જણાવ્યુ કે 'જ્યારે હુ પાછી ફરુ ત્યારે ખુશીથી તમને મારા આભૂષણો ઉતારી આપીશ!' આ વાતથી ચોરોને વિશ્વાસ બેઠો, એટલે તેમણે તે કન્યાને એમ ને એમ જવા દીધી

આગળ જતા કેટલાક દિવસનો ભૂખ્યો એક રાક્ષસ મળ્યો તે આવા સુદર ખાજને જતુ કેમ કરે? એટલે આગળ ધસી આવ્યો ને પકડવાની તૈયારી કરી, ત્યા બાળાએ કહ્યુ કે 'જરા શાતિ ગખો' એટલે રાક્ષસ ઊભો રહ્યો અને બાળાએ માળીવાળી વાત કહી પછી તેને વિનતિ કરી કે 'મને મારુ વચન પૂર્ણ કરી લેવા દો, બાદ તમારે મારુ ભક્ષણ કરવુ હોય તો ખુશીથી કરજો' રાક્ષસને પણ બાળાની વાત પર વિશ્વાસ બેઠો, એટલે તેને જવા દીધી

હવે તે બાળા પેલા બગીચામા પહોચી અને માળીને જગાડયો તથા કહ્યુ કે 'તે મને કેટલાક વખત પહેલા ફૂલ તોડતા પકડી હતી, ત્યારે મે તને વચન આપ્યુ હતું કે 'પરણીને પહેલી રાત્રે તારી પાસે આવીશ એ વચન પૂર્ણ કરવા હું તારી પાસે આવી છુ '

બાળાના આવા વચનો સાભળી માળીને તેના માટે ભારે માન પેદા થયુ અને તેણે પ્રણામ કરીને કહ્યુ કે 'તુ મારી માતા છે! તને હુ વચનમુક્ત કરુ છુ ' એટલે તે બાળા તરત જ પાછી ફરી રસ્તામા રાક્ષસ મળ્યો, તેને બનેલી બધી કહી સભળાવી આથી રાક્ષસને લાગ્યુ કે 'મારે ખાવાની વસ્તુ કયા ઓછી છે કે આવી એક પ્રતિજ્ઞા પાલક સત્ય ટેકવાળી કન્યાને ખાઉ ?' એટલે તેણે પણ આ બાળાને વચનમુક્ત કરી પછી ચોરો આવ્યા, તેમણે પણ બધી વાત સાભળીને તેને જતી કરી આ રીતે તે કન્યા બધાના વચનો પૂર્ણ કરીને પતિ પાસે આવી અને જે હકીકત બની હતી, તે કહી સભળાવી આથી તે ઘણો પ્રસન્ન થયો અને તેને પોતાના હૃદયની રાણી બનાવી હવે હે નગરલોકો! તમે કહો કે આમા સહુથી ભારે કામ કોણે કર્યું ?'

તે વખતે સ્રીના ઇર્ષ્યાળુ લોકોએ કહ્યુ કે 'આમા સહુથી ભારે કામ તો તેના પતિએ જ કર્યું કે જેણે આ રીતે પોતાની નવોઢા પત્નીને બીજે જવાની રજા આપી ' જેઓ ક્ષુધાતુર હતા, તેમણે કહ્યુ કે 'સર્વમા ભારે કામ તો રાક્ષસે કર્યું કે જે અત્યત ભૂખ્યો હોવા છતા તેણે

જનરલ વિમાના ક્ષેત્રમાં અગ્રેસર

ન્યૂ ઇન્ડિયા!

દરિયાઈ અને આગના વિમાથી માંડીને અકસ્માત અને ચોરીના દરેક પ્રકારના જનરલ વિમાના કામકાજમાં ન્યૂ ઇન્ડિયા એશ્યોરન્સ કંપની અગ્રસ્થાન ધરાવે છે દાવાની ઝડપી પતાવટ, અનુભવપૂર્ણ દોરવણી અને સેવાની ખાત્રી માટે લોકોનો વિશ્વાસ અને માન ધરાવતી ન્યૂ ઇન્ડિયા સૌથી ઉત્તમ અને સૌથી મોટી વિમા કંપની છે!

ધી ન્યૂ ઇન્ડિયા એશ્યોરન્સ

કંપની લીમીટેડ

મહાત્મા ગાંધી રોડ, મુંબઈ

હાથમા આવેલુ ખાજ જવા દીધુ ' જે લોકો જારકર્મ કર નારા હતા, તેમણે કહ્યુ કે 'અમને તો સર્વમા દુષ્કર કામ કરનારો માળી લાગે છે કે જેણે પોતાની સમીપ આવેલી સુદર વસ્ત્રાભૂષણ સજ્જ એક રૂપવતી રમણીને ભોગવી નહિ.' છેવટે પેલો ચાડાલ ત્યા હાજર હતો, તે બોલ્યો કે 'સર્વથી દુષ્કર કાર્ય કરનારા તો ચોર લોકો જ ગણાય કે જેણે હાથમા આવેલો હજારો રૂપિયાનો માલ જતો કર્યો ' એટલે અભયકુમારે તેને પકડયો અને બાજુએ લઈ જઈને પૂછ્યુ કે 'સાચુ બોલ, તે રાજાના બગીચાની કેરીએ કેવી રીતે ચોરી ?' માતગ મત્રીશ્વરના હાથમા બરાબર સપડાઇ ગયો હતો, એટલે તેણે સત્ય હકીકત રજૂ કરી દીધી અને મત્રીશ્વરે તેને રાજાની આગળ રજૂ કર્યો, પણ સાથેજ જણાવ્યુ કે 'એની પાસેથી પહેલી વિદ્યા મેળવી લેજો ને પછી જે કરવુ હોય તે કરજો '

રાજા શ્રેણિકને આ સૂચના પસદ પડી, એટલે તેણે માતગ પાસેથી વિદ્યા શીખવાનુ શરુ કર્યું, પરતુ ઘણા દિવસ થવા છતા વિદ્યા પ્રાપ્ત ન થઈ, ત્યારે તેમણે પેલા માતગનો તિરસ્કાર કરતા કહ્યુ કે 'જરૂર, તારા પેટમા કઈક પાપ છે, નહિ તો વિદ્યા મને કેમ આવડે નહિ ?' તે વખતે મત્રીશ્વર અભયકુમારે આગળ આવીને કહ્યુ કે 'હે સ્વામી ! અત્યારે આ માતગ આપનો વિદ્યાગુરુ છે, માટે તમારે એનો યોગ્ય વિનય કરવો જોઈએ એ વિનય કરશો, એટલે વિદ્યા જરૂર આવડશે'' આ વચનોથી પ્રભાવિત થઈને શ્રેણિક રાજાએ માતગને ઊચા સિહાસન પર

બેસાડયો અને પોતે નીચા બેઠા એ રીતે વિદ્યા શિખતા થોડા જ વખતમા તે આવડી ગઈ

હવે આ વિદ્યાસિદ્ધ માતંગ પોતાનો વિદ્યાગુરુ ઠર્યો, એટલે રાજા શ્રેણિકે તેને કંઈ પણ શિક્ષા ન કરતા છોડી મૂકયો તાત્પર્ય કે ગુરુનો યોગ્ય વિનય કરવાથી જ વિદ્યાની પ્રાપ્તિ થાય છે

૧૩–વૈયાવૃત્ત્ય

ગુરુનો જેમ વિનય કરવો જોઈએ, તેમ ગુરુનુ વૈયાવૃત્ત્ય પણ કરવુ જોઈએ આ વૈયાવૃત્ત્ય શુ છે ? તે આપણે બરાબર સમજી લઈએ

ગુરુને આહાર, પાણી, વસ્ત્ર, ઉપધિ, ઔષધ આદિ જે જે વસ્તુની જરૂર હોય તે શિષ્યે વિધિપૂર્વક મેળવી આપવી તેને વૈયાવૃત્ત્ય કહેવામા આવે છે વળી ગુરુ અશક્ત કે બિમાર હોય તો તેમની હર પ્રકારે શુશ્રૂષા કરવી એને પણ વૈયાવૃત્ત્ય કહેવામાં આવે છે આ પ્રકારનુ વૈયાવૃત્ત્ય કરતા અભ્યંતર તપ થાય છે અને પરિણામે કર્મક્ષય થતા પરમપદ પામી શકાય છે

૧૪–બહુમાન

ગુરુ પ્રત્યે પૂર્ણ રાગભાવ, પૂર્ણ પ્રીતિ કે પૂર્ણ આદર રાખવો તેને બહુમાન કહેવામા આવે છે જો કોઈ શિષ્ય ગુરુનો વિનય કરે અને તેમનુ વૈયાવૃત્ત્ય પણ કરે, પરંતુ તેમના પ્રત્યે બહુમાન ન રાખે તો તેની સેવા અધૂરી જ

ગણાય અને આવી અધૂરી સેવાને પરિણામે તે ગુરુની પ્રસન્નતા પ્રાપ્ત કરી શકે નહિ

૧૫–અનિહ્નવતા

ગુરુનુ નામ છુપાવવુ કે તેમનો વિદ્યાદાતા તરીકે ઇનકાર કરવો એ નિહ્નવતા કહેવાય છે તેને જૈન ધર્મે ભારે દોષ માન્યો છે, એટલે કે તેનુ સેવન કરનારો અનત સસારી થાય છે, એમ જણાવ્યું છે એટલે ગુરુ સામાન્ય હોય કે કોઈ હલકા કુળમાથી આવેલા હોય તો પણ તેમનું નામ છુપાવવુ નહિ

જૈન ધર્મમા શ્રુતજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ માટે જે નિયમોનુ વિધાન કરવામા આવ્યું છે, તેમા વિનય, બહુમાન અને અનિહ્નવતા એ ત્રણે ગુણોની ખાસ આવશ્યકતા દર્શાવી છે, એટલે શિષ્યમા આ ગુણ પણ અવશ્ય હોવો જોઈએ

તે અગે વૈદિક સપ્રદાયમા કહ્યુ છે કે—

एकाक्षरप्रदातारं, यो गुरुर्नाभिमन्यते ।
स श्वयोनिशत गत्वा, चाण्डालेष्वपि जायते ॥

'જે એક પણ અક્ષરનુ જ્ઞાન આપનારને ગુરુ માનતો નથી, તે સો વાર કૂતરાનો અવતાર લઈ પાછો ચાંડાલને ત્યા જન્મે છે'

૧૬–ગૃહસ્થોનુ કર્તવ્ય

ગુરુને પ્રતિદિન વદન કરવુ, તેમને સુખશાતા પૂછવી, બીજી પણ જે વસ્તુની જરૂર હોય તે મેળવી

આપવી અને તેમનો ઉપદેશ સાભળવો એ ગૃહસ્થનુ મુખ્ય કર્તવ્ય છે ગૃહસ્થોને–શ્રાવકોને શ્રમણોપાસક કહેવામા આવ્યા છે, તેનો અર્થ જ એ છે કે ગૃહસ્થોએ ત્યાગી ગુરુની બને તેટલી ઉપાસના–આરાધના–ભક્તિ–સેવા કરવી

શ્રમણોપાસકના બાર વ્રતોમા સામાયિક અને પોષધ નામના શિક્ષાવ્રતો યોજાયેલા છે, તેનો અર્થ એ છે કે ગૃહસ્થે પોતાથી બને તેટલો સમય કાઢી સદ્ગુરુના ચરણો સેવવા અને તેઓ ધર્મ સબધી જે કઈ જ્ઞાન આપે તે મેળવવુ

ગુરુના અભ્યાસ કે પદવી આદિ નિમિત્તે પોતાના ધનનો સદુપયોગ કરવો એ પણ ગૃહસ્થનુ કર્તવ્ય છે અને તેમના ઉપદેશ અનુસાર ધાર્મિક કાર્યોમા ધન વાપરવુ એ પણ ગૃહસ્થનુ કર્તવ્ય છે

જેઓ સદ્ગુરુસેવાનો આ મર્મ પિછાણી સદ્ગુરુના ચરણ આરાધશે તે ભવભ્રમણમાથી મુક્ત થઈ અવશ્ય મુક્તિરમાના ક્રીડાંગણમા પ્રવેશ કરી શકશે

इति शम् ।